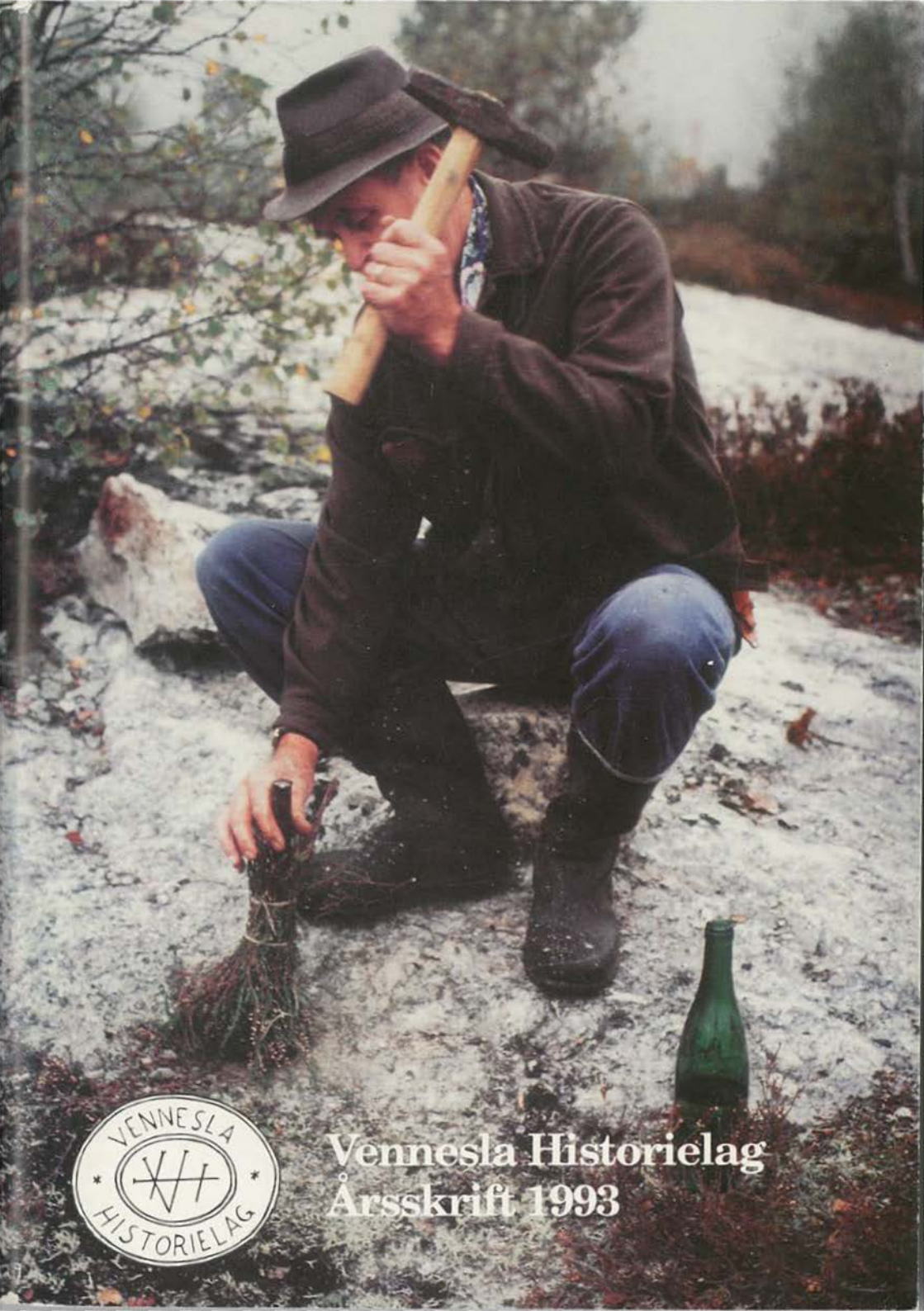

Vennesla Historielag
Årsskrift 1993

Forsidebilde:

Med enmannsfeisel og bor. Arthur Landsverk i ferd med å sette ann en stander.

Foto: Kjell Gunnufsen, Vatnestrøm.

Vennesla Historielag Årsskrift 1993

Utgitt av
Vennesla Historielag
Desember 1993

© Copyright Vennesla Historielag, 4700 Vennesla

Sats, paste-up: Sørlandets Satsbyrå A/S

Trykt hos Nye Sørtrykk A/S på 100 gr. Miljøpapir fra Hunsfos Fabrikker.

Innhold

Forord	4
Gruvedrift i Vennesla Av Odd Arild Nordli.....	5
He dykken kykkken heime os' dykken Av Olav og Trygve Jortveit	20
Å hente sagelspon Av Trygve Jortveit	30
Frå palmer og sand til bjørk og gras Av Astrid Jortveit Horn	36
Vandring langs vestbredden Av Olaf Ingebretsen.....	38
Steinene på Bruliheia Av Olaf Ingebretsen.....	47
Minner fra en svunnen tid Av Tonny Dyngvold Monen	49
Min Heimstad Av Tonny Dyngvold Monen	52
Pionerene	54
Vennesla historielag 10 år 1983–1993	56
Noen minnerike dager i juni. Nordentreffet 1993	67
Årsberetning for Vennesla historielag.....	70

Forord

Ti år er gått siden Vennesla Historielag ble stiftet. Etter et omfattende og intens forarbeide fant den historiske begivenhet sted i Vennesla Bibliotek den 13. oktober 1983. En kort tid i historisk sammenheng. Derfor blir det heller ikke noen stor markering av jubileet. Redaksjonskomiteen har likevel funnet det riktig å ta med en beretning som omfatter de viktigste oppgavene som laget har arbeidet med i disse årene. Alle som driver lokalhistorisk arbeide vet at det skriftlige materialet som regel er mangelfullt. Ikke alt blir skrevet ned, derfor er det viktig å ta vare på vår egen historie fra «pionertiden» mens den enda er i frisk erindring. Årsskriftet vil av den grunn bære preg av dette. Et ønske om å danne et historielag i bygda førte til handling. Laget ble stiftet og har gjennom iherdig innsats fra mange interesserte bygdefolk stadig økt sitt medlemstall og utvidet sitt engasjement. Det har engasjert seg på en rekke områder og det er vel riktig å si at laget har markert seg som en kulturinstitusjon i bygda.

Ellers har årsskriftet flere artikler med ulike emner. Bidragsyterne er alle skribenter som er knyttet til bygda.

Redaksjonskomiteen, som i år har bestått av Sigfrid Witzøe, Nils Jan Bakken og undertegnede, vil benytte anledningen til å takke våre bidragsytere for positiv medvirkning.

Vennesla i oktober 1993

Olaf Ingebretsen.

Gruvedrift i Vennesla

Av Odd Arild Nordli

Jeg vil i denne artikkelen prøve å skrive litt om gruvedrift i gamle dager og om gruver i vår bygd. Vennesla kan ikke vise til like rike forekomster av drivverdige mineraler og bergarter som nabokommunene Iveland og Evje. Likevel har det også i vår kommune vært flere gruver og skjerp som en i dag kan se tydelige spor etter. Tunneler, steinhauger og synker (groper eller huller i bakken) kan være minnesmerker etter tidligere tiders gruvedrift. Noen ganger var det gårdbrukeren selv som satte i gang gruvedrift på gården sin for om mulig å tjene litt ekstra. I andre tilfeller ble gruva leid bort til selskap eller privatpersoner.

Fyrsetting

Når fjellet skulle sprenges, ble det i svært gammel tid brukt fyrsetting. En meter lange kløyvde vedtre, ofte gran eller furu, ble stablet opp etter fjellveggen og tent på. Når fjellet var blitt tilstrekkelig varmt, ble det slått kaldt vann på, og dermed slo fjellveggen sprekker. Den oppsprukne delen ble så hamret, hakket og meislet ut.

Det gikk ikke fort med denne metoden. Inndrifta i gruvegangen kunne være 1–7 meter pr. måned, avhengig av fjellets beskaffenhet.

Jeg vet ikke om denne metoden ble brukt i Vennesla, men den har vært brukt flere steder i Norge der det har vært gruvedrift på 1500–1600 tallet.

Sprengning med dynamitt

I 1867 oppfant Alfred Nobel dynamitten, og dette revolusjonerte gruvedrifta. Riktignok ble det i en periode før dynamitten brukt svartkrutt. En regner for eksempel med at det i

ei gammel kobbergruve på Einstabland i Hægeland ble brukt svartkrutt fra midten av 1800-tallet.

Dette kruttet er et laveksplosivt sprengstoff som på langt nær er så effektivt som dynamitt.

Gruvedrift, slik vi kjenner den fra vårt område, begynte rundt århundreskiftet, og da ble det brukt dynamitt.

Arbeidsmetoder i gruvene

Fra århundreskiftet og fram til ca. 1950 var arbeidsprosene relativt uforandret. Etter ca. 1950 kom kompressor og boremaskin i bruk.

Arthur Landsverk, som nå bor på Samkom, er godt kjent med gruvearbeid både før og etter 1950. Han har arbeidet i feltspat- og kvartsgruver både i Iveland og Øvrebø, og han forteller her hvordan gruve drifta foregikk på gamlemåten:

«— Boringen skjedde selvsagt med handemakt. Slegga vi brukte kalles feisel, og av den er det tre slag; Enmannsfeisel, tomannsfeisel og engelskmannsfeisel.

En enmannsfeisel er ikke store hammeren. Den ble brukt når samme mann holdt boret og slo med feiselen.

Tomannsfeisel er større enn enmannsfeisel. Når den var i bruk, var det en mann som slo og en annen som holdt boret. Noen ganger kunne også to mann slå på samme boret. Det ble kalt å klunse. Den ene slo relativt hardt på boret, mens den andre slo mer forsiktig, slik at boret vrei seg og kom i rett stilling til neste harde slag.

Engelskmannsfeisel ble brukt når en skulle bore nedenfra og oppover. Denne feiselen hadde ei reim festa til skaftet. Reima var så igjen festa rundt handleddet, og den gjorde at det var lettere å slå.

Når vi skulle bore, bandt vi sammen en bunt med røsslyng som vi tredde boret gjennom. Lyngen ble liggende over borehullet og hindret vannsprut når en slo boret ned i hullet. Borehullene ble nemlig fylt med vann fra ei flaske som vi hadde med. Vannet hindret boret i å sette seg fast, og det ble lettere å bore. Når vi boret, begynte vi med et lite bor på 50–60 cm. Etter at det var slått ned i fjellet, tok vi et lengere

bor i bruk, osv. Steinslammet, eller bormøkka, fikk vi opp fra hullet med en viskekjepp.

Viskekjeppen var en pinne som var oppfliset i den ene enden. Denne enden ble stukket ned i borehullet, og så festa bormøkka seg til den.

Det var vanlig å bore inn ca. 2 meter for en mann i løpet av en dag. I tillegg skjøt han ei salve og kvasset borene, så de var klare til neste dag.

Borehullene hadde også egne navn, alt etter retningen på hullene. Når en boret loddrett ovenfra og nedover i fjellet, kaltes hullet en stander. Ligger ble hullet som gikk vannrett inn i fjellveggen kalt. Drager kaltes borehullet som gikk vannrett inn i taket i tunnelen. Hvis en boret oppover, ble hullet kalt en engelskmann eller en skråing.

Vanligvis pleide vi å brenne borehullene. Hensikten med brenningen var å lage større rom til dynamitt inne i enden av borehullet. For å få dette til, ble det fyrt av 1–3 små salver inne i borehullet. Til slutt ble det utvidede borehullet stappet fullt av dynamitt ved hjelp av en ladepinne og salven fyrt av.

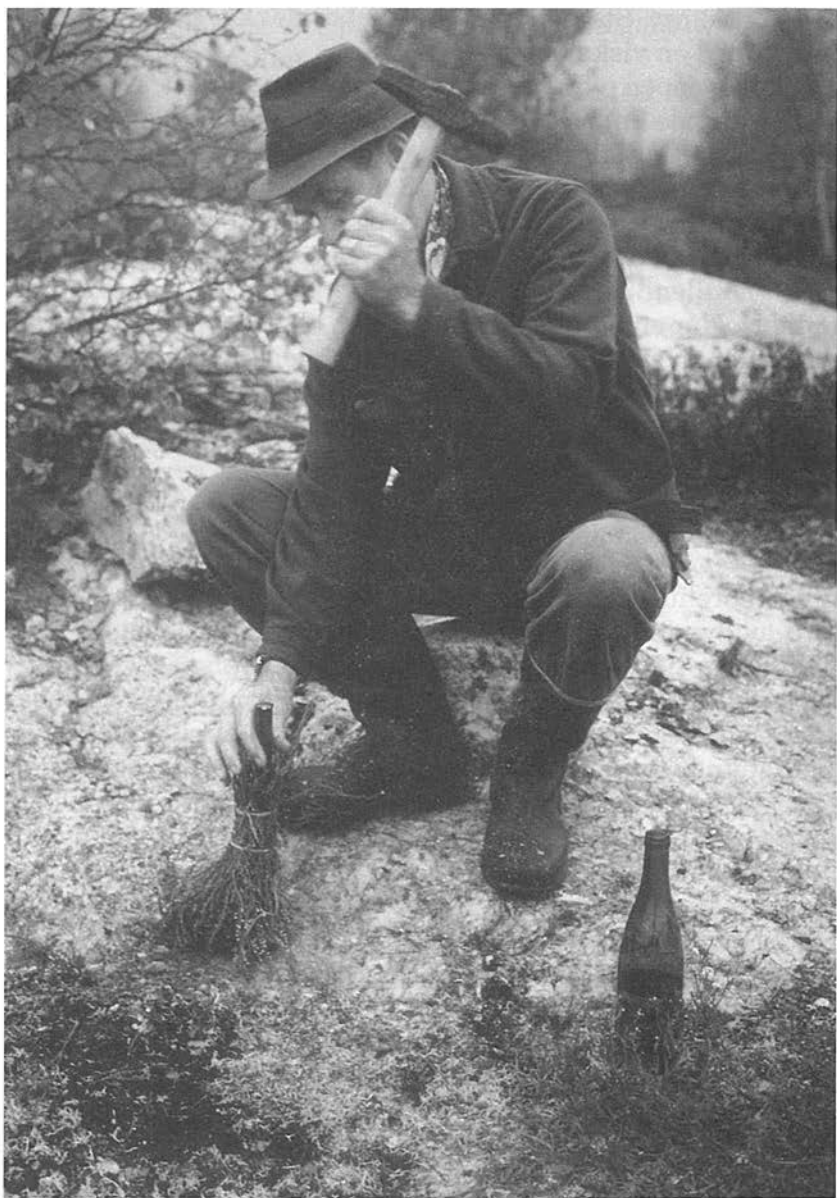
I tillegg til feisel og bor brukte vi også krafse, spett, brett, trillebår og bærebåre. Før var det bare jernhjul på trillebårene, så en var avhengig av å ha planker til å trille på. Vi bar også stein på bærebåre. En mann gikk foran og bar, og en gikk bak. Vi lessa opptil 100 kg på disse bærebårene. I tillegg måtte vi noen ganger brukte håndpumpe for å få vekk vann som kunne samle seg i gruva.

For å kvesse borene, hadde vi også smie eller esse i nærheten av gruva.»

– Hvorfor valgte du å bli gruvearbeider?

«– Jeg vokste opp i en familie og et bygdemiljø der interessen for mineraler og gruvedrift var sterk. Far tok meg med i gruva allerede som gutt, og jeg begynte tidlig å bruke feiselen. Å arbeide i gruva er et spennende arbeid. En kan være heldig å finne fine mineraler og godt med for eksempel feltspat. Men en kan også arbeide hele dagen uten å finne stort.

I tillegg er det et fritt arbeid, som lar seg kombinere med andre gjøremål. En kan arbeide når en har anledning, og ta fri

*Arthur Landsverk lager en stander med enmannsfeisel og minebor.
Foto: Kjell Gunnufsen, Vatnestrøm*

når en må, så for meg har det vært et spennende og interessant arbeid.»

Med dette forlater vi Artur Landsverk og takker for en hyggelig samtale.

Nå vil jeg prøve å skrive litt om de gruvene jeg kjenner til i vår bygd.

Mangangruvene ved Daletjønna

Rundt århundreskiftet gikk det en «skjerpefeber» over hele landet. Også på Sørlandet drømte nok mange om det store funnet, og det ble sprengt fjell både her og der. For de fleste ble det bare med drømmen, men enkelte steder ble gruvedrift satt i gang. Hvis vi begynner vår gruvevandring sør i bygda, kan vi oppe ved Daletjønna på Vikeland finne spor av gruvedrift.

På slutten av 1800-tallet fant Børre Kostøl manganklumper i en bekk i Kvevikdalen ved Ålefjærfjorden. Dette ble starten på gruvedrifta etter mangan i området mellom Ålefjærfjorden og Vennesla. I tillegg til lokalfolk var både svensker, engelskmenn og tyskere involvert i driften som startet opp i 1896. En kjenner ikke til hvem som stod bak virksomheten de første årene, men i 1907 var det et tysk/norsk konsortium som drev gruvene.

Adjunkt A.E. Tønnesen ledet dette foretakendet. Han hadde i årene før, i 1905 og 1906, begjært mutinger (rett til å drive bergverk) fire steder i Vennesla. Om han foretok disse mutingene privat, eller på vegne av det tysk/norske konsortium han var leder for, er ikke helt klart.

Men i 1907 ble det foretatt en befaring i området rundt Dalen. G. Henriksen fra «Det søndenfjeldske bergdistrikter» skriver bl.a. i rapporten fra befaringen: «På Dalens grund under Vigelands brug, ca. 1/4 times gang fra Vennesla station, er i Gammelostfjeldet inddrevet ca. 100 meter stol.» (En stoll er en tunnel rett inn i fjellet). Hvor dette Gammelostfjellet er, har vært vanskelig å få bekreftet. Men i dalsøkket mellom

husene i Dalen og Eikebakken (Steinane) ligger det en stor steinfylling. I overkant av denne fyllingen var det en lang tunnel. Åpningen er nå fylt igjen av sikkerhetsmessige grunner.

Jeg antar at det her er tale om samme tunnel, siden en bare kjenner til en så lang tunnel i området.

Det ble trolig stans i gruvedriften noen år før 1. verdenskrig. Men under krigen ble det stor mangel på mangan, og prisene steg. Gruvedriften i Kvevika ble satt i gang igjen. En svensk gruveingeniør, Johansson, fikk ansvaret for virksomheten, og det var relativt stor aktivitet.

Olaf Dalen, som eide gården ved Daletjønna, fant en dag noen blåsvarte steinklumper da han gravde i jorda på eiendommen sin. Han var ikke sikker på hva det var, men antok at det måtte være noe utenom det vanlige p.g.a. fargen og tyngden på steinene. Børre Kostøl og Johansson fikk høre om Olaf Dalens funn, og de reiste til Vennesla for å se på steinene.

Olaf Dalen hadde gravd et hull i bakken i nærheten av Daletjønna, og her hadde han funnet flere slike blåsvarte steiner.

Det endte med at Johansson kjøpte retten til gruvedrift og satte i gang virksomhet.

Det ble gravd en synk på 7–8 meter oppe ved Daletjønna, og fra synken sprengt en gang inn i Rebbåsfjellet. Gangen fulgte ei manganåre som gikk inn i fjellet. Steinmassen som ble tatt ut, ble tippet ved siden av synken. Nå er denne steinhaugen slettet, og det er anlagt et lite jorde over steinmassene. En kan imidlertid fortsatt se flere forsenkninger/huller etter virksomheten i lia ovenfor synken. Det er deler av tunnelen som er rast sammen.

Gruvedrifta ved Daletjønna var trolig helt på slutten av første verdenskrig. Kristian Egebakken husker at han som liten gutt, 5–6 år, var oppe og så på gruvearbeidet i 1917–18. Han besøkte sin onkel, Aksel Andersen, som da arbeidet i gruva. I tillegg arbeidet bl.a. Viktor Andersen, Anders Andersen, Gustav Loland, Olaf Dalen og et par svensker der.

I en rapport fra bergmesteren står det at «Dalen Mangangrube på plassen Dalens grun, Vennesla Sogn, Øvrebø pr. Ven-

nesla Stasjon, var under belegg i tiden fra 3. april til 12. oktober 1918 med 1 stiger og gjennomsnittlig 14 à 15 mann. Utbrutt blev 676 m³ berg, vesentlig ved ortsdrift. Herav ble utvunnet i alt 40.4 tonn manganmalm à 30–58% Mn.» Som en skjønner var det i denne perioden en betydelig virksomhet her.

Det ble lett etter mangan flere steder på heia mellom Vike-land og Ålefjærfjorden, og flere steder kan en finne spor etter synker. De fleste er sammenrast, men en synk ser fortsatt ut til å være intakt. Den er riktignok full av vann, men fortsatt står plankekledningen langs kantene. Denne synken ligger ved Omunds hage på heia mellom Kvevika og Daletjønna. Stedet ble omtalt under en befarings av manganfeltene i 1909.

Kvaliteten på manganen fra gruvene ved Daletjønna var god. Malmen ble kjørt med hest og slede ned til bygda. Herfra ble den trolig sendt videre med Setesdalsbanen til Kristian-

*Synk ved Omunds hage.
Foto: Odd Arild Nordli*

sand. Manganen ble kjøpt av Telegrafverket og brukt i batteriene deres. Det er også mulig at noe ble solgt til andre kjøpere og brukt som tilsetningsstoff i forskjellige metallegeringer.

Drifta i Kvevika tok slutt i 1918. Det kom beskjed om at det var nok mangan på lager. Trolig var det opphør i Dalen også omkring denne tiden.

Kalkspatgruva i Røssebrekka

Et par hundre meter vest for veien opp til Røssebrekka finner vi tydelige spor etter ei kalkspatgruve. Der ligger det relativt store steinhauger flere steder i terrenget. Hvis en roter litt i disse haugene finner en raskt kalkstein eller kalkspat som det også kalles.

Oppå steinfyllingene vokser det i dag store trær, så det er tydeligvis en del år siden det var drift i gruva. Hvis en er kjent, eller gjennom søker terrenget nøye, finner en også gruveinngangen. Den ligger på en liten kolle, hvor det vokser en del kratt og småtrær, så inngangen er ikke lett å se før en er på stedet. I dag er det bare ei 5–6 meter dyp sjakt å se, fordi tunnelåpningen er sprengt igjen. De store steinmassene som ligger rundt gruva, tyder imidlertid på at det har vært en ganske lang tunnel. Hvor lang tunnelen var, har det vært vanskelig å finne sikkert ut av, men noen titalls meter var det nok.

I tillegg til kalkspaten kan en også finne andre mineraler i steinhaugene rundt gruva. Diopsider er lett å finne, og er en heldig, kan en finne krystalliserte granater. Disse mineralene hadde neppe noen økonomisk betydning når gruva var i drift. Det var nok kalkspaten som var grunnlaget for drifta. Etter at kalkspaten var tatt ut av gruva, ble den brent i en kalkovn. Ovnene kunne være 8–10 meter høy, og bygd av stein. Diameteren kunne være 3–4 meter. Før brenning ble ovnen fylt opp i 3/4 høyde med hunved, kull og kalkstein lagvis oppover. Hunveden og kullet ble så tent på, og begge deler brant helt opp. Kalksteinen ble liggende som «mel» i bunnen av ovnen.

1868.

skøjten

Lovdrags

en Maler- Anvisning, og igjennem at være beliggende i Røst-
brakt Bakken i Nuen Martinsson Røstbrakt-Grundens i
Sveids Løgn. De fremværende Præstene bestaa af Skulpskald,
Prest og Skulpskald med Lovd. og Magtshet, samt et stort, stæ-
plindende Kjøret, (se meget Egnede Ordtid.) -

Med Forhold af indvænt Andens mægtige Løst, og fra
Kjøretens, og Løst og Løst, indvænt Løst, i Melhold
af Lovd. af 14 Juli 1842 (se Melholdens fra overvænt.
Løst og Magtshet Anvisning til Nuen Martinsson
Kjøretens.) -

Kjøretens, 16 Juni 1868. -

Mithingsbrev.

I Skrivelse af 11de Juli, modtaget idag,
har Nuen Martinsson Kjøretens
forlangt, i Melhold af Anvisning
af 11 December 1866, Mithings fra

Løst

Bogmaker i Distrikthet.

For Melholdens og Løst, Løst, Løst, - 2 Spd. 24.

Faksimile av mutingsbrevet.

Derfra ble den tatt ut med store skuffer. Etter brenningen ble kalken lesket, dvs.. tilsatt vann. Lesket kalk ble brukt til å blande i sement og til å strø utover jorda.

Det har dessverre vært vanskelig å få oversikt over gruvedrifta i Røssebrekka. Men allerede i 1868 fikk Auen Gunvaldsen Vennesland mutingsbrev på svovelkis og magnetkis. Han hadde sendt inn prøver av kalkspat, kvarts, feltspat, svovelkis, magnetkis og orthit. Det er trolig at han drev etter noen av disse mineralene i årene framover. Vi kjenner imidlertid ikke til omfangen av drifta.

Men Kjell Grødum, som nå bor i Tveit, har fortalt oss litt om drifta på et senere tidspunkt. Da var det far hans, Daniel Grødum, som drev gruva sammen med sin svigerfar, Ole T. Askedal. Askedal eide gården i Røssebrekka. De startet gruvedrift etter kalkspat ca. 1920.

Daniel Grødum bygde ikke kalkovn av stein. Han fikk tak i et stort jernrør fra Hunsfos. Dette monterte han ca. 100 meter fra hovedveien, på venstre side av gårdsveien opp til Røsebrekka. Jernrøret var, etter det som er blitt fortalt, 8–10 meter høyt og ca. 90 cm i diameter. Hvor godt denne ovnen virket, er litt usikkert, men det skal ha blitt brent kalk i den.

Går en tur i området i dag, kan en finne rester av kjettingen som holdt røret på plass. Når det var brenning i ovnen, er litt usikkert, men Kjell Grødum husker at han som gutt, ca. 1935, så «rørøvn» i drift.

Gruva i Påldalen

Påldalen ligger mellom Eikelandsdalen og Heptekjerr. Det er her Hunsfos har en av sine barkfyllinger. Gruva som var her ligger nå under mange meter med bark, og en kan derfor ikke finne spor etter gruvedrifta. Det har neppe vært stor virksomhet her, muligens bare en sommer eller to. Det fortelles at det ble lett etter kobber, men det har ikke lyktes å finne ut noe om historien til denne gruva. Det ble imidlertid funnet flere fine kvartskrystaller i området. Krystallene kunne være 4–5 cm lange og et par cm tykke.

Gruva i Drivenesbakkene

Det skal ha ligget ei gruve oppe i Drivenesbakkene. Vei-bygging har trolig ødelagt sporene etter drifta.

Det har ikke lyktes å få tak i opplysninger om denne gruva. Sannsynligvis har drifta vært liten, kanskje bare prøvesprengning.

Gruva på Lindekleiv

En kan finne rester etter ei lita gruve ca. 200 meter nord for de innerste husene på Lindekleiv.

Det var Olav Vigeland som sprengte etter feltspat her rundt 1930. Han fant både feltspat og kvarts, men ikke i slike mengder at det ble noe fortjeneste av det.

Sporene etter gruedrifta er ei grøft som er noen få meter lang og opp til en meter dyp i ene enden.

Prøvesprengning på Jeppestøl

Det er godt mulig at det flere steder i Vennesla har vært lett etter mineraler uten at det er blitt noe mer av det. På Jeppestøl er det et eksempel på en slik prøvesprengning etter feltspat.

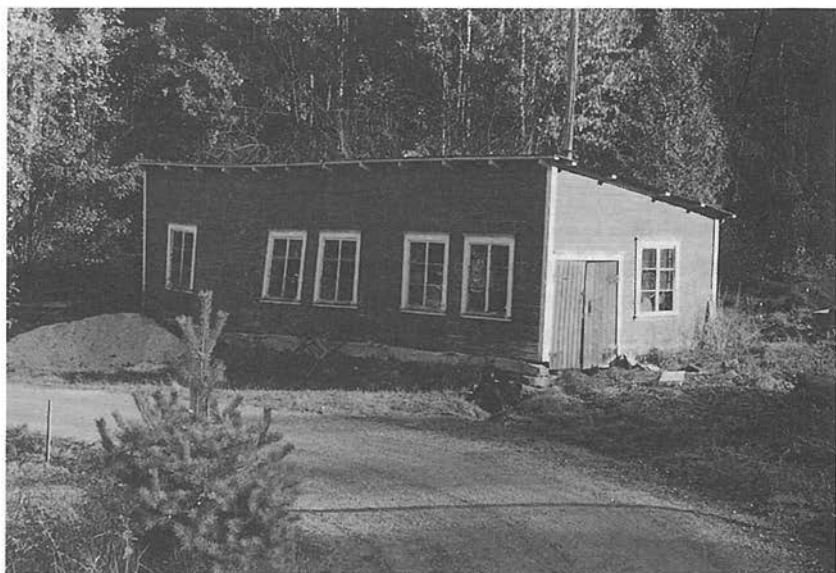
Da det viste seg at det ikke var grunnlag for å fortsette, ble prosjektet skrinlagt.

Gabbrobruddet på Jeppestøl

Gabbro er en dypbergart, dvs. at den har størknet dypt nede i jordskorpa. Når så fjellet over ble slipt vekk av isen under siste istid, kom gabbroen opp i dagen slik som på Jeppestøl.

Der har en lenge vært oppmerksom på denne spesielle bergarten, men det var først i 1931 at Anders Karlsen Jeppestøl fikk undersøkt gabbroen med tanke på å bruke den til gravstein. Statsgeolog Arne Bugge uttalte i den forbindelse i et brev til A.K. Jeppestøl: «Bergarten på Deres gård er etter min mening vel egnet til monumentsten...»

Så i 1932 ble det dannet et selskap der A.K. Jeppestøl, Tor-kild Sundstøl og Tellef M. Leesland var eiere. I kontrakten

Steinhoggeriet på Jeppestøl.

som regulerer selskapets drift, står det bl.a. at det i starten skal betales 10,- kr. pr. m³ av gabbroen til grunneieren, og at lønna for å arbeide i steinhoggeriet skal være 1,- kr. pr. time.

Det ble bygget steinhoggeri og sliperi 50–60 meter fra steinbruddet. Gabbroen ble fraktet ned til steinhoggeriet på vagger (vogner) som gikk på en skinnegang. Smia, hvor bor og meisel ble kvasset, stod like ved steinhoggeriet.

De første årene var det drift både sommer og vinter. Om sommeren var det opp til fem mann i arbeid, og om vinteren tre.

I tillegg til eierne av selskapet, er det flere som har hatt sin arbeidsplass i gabbrobruddet og steinhoggeriet. Blant disse var brødrene Karl og Torkell Jeppestøl, Albert, Adolf, Knut og Odd Dale fra Birkenes, Tormod Jeppestøl, Fillip Olsen og Peder Salvesen fra Vennesla og Kristian Kvarstein, Kvarstein. Ola E. Skjervedal graverte inn bokstaver og tall i ferdighogde stein.

Etter hvert som virksomheten økte, ble det også kjøpt stein fra andre steinbrudd. Særlig ble det etter krigen kjøpt stein fra Larvik- og Stavernområdet. I et intervju med A.K. Jeppestøl i Venneslaposten 4. juli 1952 kan en lese litt om hvordan arbeidet med å lage en gravstein foregikk. Her står det:

«Først gjelder det å få ut et stykke fjell av passelig størrelse. Har vi et stort stykke å ta av, deler vi det med noen kilehol og kløver det med kiler. Er stykket tynnere må vi bore hol helt gjennom med 10–12 cm mellomrom der det skal deles. Gabbrosteinen er seig og trenger dobbelt så mange kilehol som f.eks. granitt.

Når blokka er tatt ut, begynner vi å plane den. Vi bruker hammer og meisel og sletter den til og gir den den formen den skal ha, og til slutt kommer sliping og gravingen. Det er som regel bare en side av monumentet som blir slipt. Slipemaskinen består av en stor malmskive som sviver. Den er festet på en bevegelig arm, slik at vi kan legge steinen på fast underlag og gå over den med slipeskiva. Som slipestoff mellom monument og slipeskiva bruker vi til å begynner med noen små stålkuler, deretter grovt karborundumpulver, så florsmangel og til slutt har vi bare et stykke filt under slipeskiva. Da får steinen den blanke, glassaktige overflaten.

Gravingen foregår slik at bokstavene og eventuelt tallene blir skåret ut i papir og limt over der hvor inngravingen skal stå. Så blir bokstavene hogd inn i steinen etter dette mønsteret, og deretter blir gullet satt på. Når det er gjort, kan vi vaske bort papirsjablongene, og vi har bare de inngraverte gullbokstavene igjen.»

A.K. Jeppestøl ble så spurt om det var vanskelig å arbeide som steinhogger, og til det svarte han:

«... Det er litt av et tålmodighetsarbeid, men øvelsen har i grunnen mest å si.»

Det ble solgt gravstein over hele Agder, og at kvaliteten på arbeidet var godt, tyder et brev fra en kunde i Tveit på. Han hadde kjøpt en gravstein i 1933 og skriver i den anledning: «Stenens utførelse er noget av det fineste jeg har sett, og jeg tør uttale at stenen som den nu står ferdig har langt overste-

Minnestøtten over de falne i Vennesla under siste krig ble forarbeidet ved Jeppestøl steinhoggeri.

Foto: Jan Thommassen.

get mine forventninger hvad stenens farve og arbeidets utførelse angår.»

Hovedartikkelen til Jeppestøl steinhoggeri var gravsteiner. Men de tok også på seg andre oppdrag. Etter krigen ble det laget flere bautasteiner over de falne. Bautaen ved Vennesla kirke er laget på Jeppestøl. Den ble ikke laget av gabbro, men av granitt fra Håversted i Vegusdal.

Virksomheten ved steinhoggeriet var i gang helt fram til sytti-tallet. Fortsatt kan en se blokker av gabbro som ligger i området, og med litt fantasi kan en høre hammerslag og duren fra sliperiet.

Gruver i Øvrebø og Hægeland

Noen vil kanskje hevde at gruvene i øvrebygda «hører inn under» Øvrebø sogelag og Hægeland sogelag. Jeg vil likevel kort nevne hvor vi finner spor etter gruvedrift.

Olaf Ingebretsen skrev om «Kobbergruva i Engeland skog» i Årsskriftet for 1992. Det har vært relativt stor virksomhet her sammenlignet med andre gruver i vår kommune.

Som tidligere nevnt ble det også lett etter kobber på Einstabland midt på 1800-tallet, men det er usikkert hvor mye som ble funnet. Gruvegangen her er betydelig mindre enn de på Engeland.

Alle de andre gruvene i Øvrebø og Hægeland er feltspat og kvartsgruver. Disse gruvene ligger på Engeland, Loland, Reiersdal, Fjellestad, Åmdal og Einstabland. I tillegg kan en finne spor etter prøvesprengninger i Kiledalen og Røyknesområdet.

Det er ikke aktivitet i noen av disse gruvene i dag, men for noen få tiår siden var det drift i flere av dem. Men det får bli en annen historie.

He dykken kyykken heime 'os dykken?

*Historielagets dialektspalte
redigert av
Olav og Trygve Jortveit*

Fordelinga av arbeidet med språkspalta er omlag den same denne gongen som i fjor:

– Olav har skrive innleiinga og arbeidd ut sjølve ordlista med forklaringar og døme.

– Trygve har forfatta ei ny fortelling frå barneåra, eit klart og detaljert bilde frå det arbeidslivet som var ein del av oppveksten for borna i Nesane i 1940-åra. Han har lagt vinn på å vere «sann» i kvar detalj. Dette gjeld au sjølve atmosfæren omkring hendingane, – livet og kjenslene som fylgde med.

Og han vil, som vanleg, at smilet og humoren skal ligge i botnen.

Eit viktig føremål med fortellinga er elles å vise bruken av ord som er med i ordlista.

– Til slutt kjem Astrid, dotter til Trygve, med ein ny rapport. Arbeidet med hovudfagsoppgåva om Vennesla-dialekten skrid jamt og trutt framover.

Kvar kjem orda frå?

På ei tilstelling i historielaget blei det spurt om det fanst noen ord som reint og uforfalska hadde sitt opphav i Vennesla.

Dei finst kanskje, men dei er i tilfelle svært få. Det viktige i denne samanhengen er likevel at orda som me kallar Vennesla-ord, har fått sin spesielle svip. Denne blir skapt ved at venndølane har lagt inn i orda sine eigne særskilde språkelement som er typiske for bygda. Dei fleste av desse ele-

menta er i sin tur kan hende ikkje typiske bare for Vennesla, men au for andre norske dialektar, og då særleg for dialektane i grannebygdene.

Slik kan ein halde på å gå inn og inn i målet vårt for å finne kva som fører til at me i det heile talar om ein eigen dialekt for Vennesla. Og til slutt vil me ende opp med at det t.d. er sjølvve samansettinga av dei ulike språkelementa og tonen i målet som er det ekte og reine grunnlaget for den retten me har til å kalle dialekten vår for ein original dialekt.

Orda me legg fram i ordlista har sitt opphav frå andre land og frå vårt eige gamalnorske mål, men dei har blitt meisla og smidd og forma til med hjelp av dette ekte og reine språkgrunnlaget og såleis blitt typiske Vennesla-ord.

Det er etymologane som granskar og leitar etter opphavet til orda, og mange av orda våre er svært gamle og kjem frå land langt borte. Mange av dei har kome til oss via m.a. tysk. Forstavinga **be-** t.d., som me finn i fleire av orda denne gongen, er ei typisk tysk forstaving.

For å illustrere noe av det som er sagt ovanfor, skal me sjå nærare på eitt særskilt ord som er med i ordlista denne gongen:

bosserråon (= busserull)

Dette ordet kjem via det lågtyske ordet *busserun* frå fransk *bourgeron*.

Mange vil seie at 'bosserråon' er eit typisk Vennesla-ord, og det er det då!

Men det har fått ei form og ein uttale som ligg ein god del nærare lågtysk og fransk enn den forma me finn på ordet i norsk normalspråk, truleg fordi vedkomande språkelement i Vennesla-målet for dette eine ordet samsvarer bra med tilsvarende element i dei to språka – med uttale av kort o for (tysk) kort u i fyrste stavinga. Og den lange o-lyden i sista stavinga har fått «riktig» Vennesla-uttale med diftongen åo. Denne diftongen finn me som regel i trykktunge stavingar, og det er nettopp siste stavinga i *bosserråon* som har hovudtrykket. Denne trykkplasseringa er elles ein språkfarge ordet har behalde frå sitt franske opphav.

Ordliste for Vennesla

Utdrag på bokstaven b (framhald)

Enkelte av orda er kan hende «gamle» og best kjende av den eldre generasjonen. Men dei er ekte og opphavelige og derfor interessante au for dei unge i bygda.

Forkortingar:

s = substantiv v = verb a = adjektiv adv. = adverb
b. = bunden, bestemt form ub. = ubunden, ubestemt form
m = maskulinum (hankjønn) f = femininum (hokjønn)
n = nøytrum (inkjekjønn) pl = pluralis (fleirtal)

no = norsk norr. = norrønt, gammalnorsk. lat. = latinsk
da. = dansk ty. = tysk lty = lågtysk fr. = fransk Aasen = Ivar Aasen.

Stavingar som har hovudtrykket i eit ord, er skrivne med skråskrift (kursiv).

- beg** (s,n) bek, svart rest etter destillering av tjøre (norr. bik, lat. pix, jfr. harpiks).
Døme: Me tette trebådane mæ beg. Då æ di bega.
- begrædeli** (a) trist, lei, sorgsam (da. begrædelig).
Døme: Han møtte opp mæ et begrædeli anled. Noe fælt måtte ha sjedd!
- begsøymskåo** (s,m) solide og varme lersko der solane er festa til overleret med kraftig beka tråd.
Døme: Du frys 'kje nå du he begsøym-skåo å ollsåkke på beinane.
- beinlag** (s,n) måte å bruke beina på og måten beina er forma på. – Har noe av same tydinga som ganglag.
Døme: Æ så 'an bare bagenifrå. Men æ kjent 'an på beinlage.

- beinvei** (s,m) snarveg, veg som går rett (beint) over eit jorde t.d., kortaste vegen mellom to stader.
Døme: Me tåo beinveien, øve jærane å jømmel potetsågåren.
- beiskeli** (a og adv.) bitter, vond å tole; veldig, svært, forferdelig (norr beiskligr)
Døme: De va ein beiskeli smag på dønn næba! «Du æ beiskeli nauden!»
- beje** (v)
(beje – bega – **bejett**) slutte, halde opp (Aasen: begiva ty. begeben).
Døme: Nå må dykken beje mæ kranglinga dykkårs!
- be'elag** (s,n) Innbyggarane i ein krets eller eit granlag der ein bed kvarandre til gjestebods. (Aasen: Bidlag).
Døme: Æ kām'kje mæ i brølløbe te Jåon færrde æ ikkje hørte te de rætte be'elage.
- belæmre** (v) plage, pådytte, bry (ty. belemmern. Heng saman med adjektivet 'lam', eig. 'lamme').
Døme: Me må'kje belæmre færrmannen mæ alt arbeie te mødane!
- bere te** (v)
(bere – bar – bære) Skje, hende (norr. bera).
Døme: «Håssen konne dettæ bere te?» «De bar te på dønn måden at...»
- besnegen** (a) skuffa, narra, sviken, lurt. Heng saman med verbet 'snige' (snike).
Døme: Ho følte sæ besnegen då 'o ændeli va blitt jipt.
- betiss** (adv.) på rett tidspunkt, i tide ('betids').
Døme: «De må æ seie va godt bereint. De sjedde akkorat betiss.»

- bisla(g)** (s,n) forgang, vindfang (lty 'bislach' = det som er slått fast til noe anna).
Døme: Han setta frå sæ støvlane i bisla(g)e.
- bismal**
(bismår) (s,m) bismar, vekt der ein nyttar vektstong-prinsippet. Bismaren blir særleg nytta til veging av kjøt og fisk. Han har eitt lodd som ein kan flytte fram og tilbake langs vektstonga. (norr. bismari. Ordet kjem via lty truleg frå slavisk og tyrkisk).
- bitte syn** (adv.) svært lite, ørlite, – så lite at det snautt kan sjåast (bitte kjem frå lty og har same tyding som no. bete).
Døme: Me he bitte syn ijæn før me æ færje.
- bjønne – bjønte** (v) begynne, starte, take til, gå i gang (ty begynnen)
Døme: Ette midda bjønte de å reine.
- bla'e** (s,n) eit folkeleg namn på *avisa*.
Døme: «De stænne i bla'e, å då må du væl tru på de!»
- blænne** (s,f) blanding av surmjølk og vatn
Døme: D'æ godt å drikke blænne fårr ein tyst slåttekår!
- blø** (s,n) bladverk på tre og andre vokstrar.
Døme: Me tåo bløe a kolrabiane å bar de hen te kjyrane.
- bløyre** (s,f) vable, blære, vassblemme i huda (Aasen: bløyra norr: bladra)
Døme: Han brænte neven på åmnen å fekk ei fæl bløyre mæ ei gång.

- blåled** (s,m) blåfarge (Aasen: blålit)
Døme: Kjåolen va fin – mæ ein slags mjug blåled.
- bongne – bongna** (v) bugne el. bogne, bøye seg (i ein boge), vere rikeleg av, finnast i store mengder (norr. bogna).
Døme: Treane bongne a frokt i år. Å i skauen bongne de a ber au.
- bonning** (s,m) bunding, strikkeset (heng saman med verbet 'binde').
Døme: Ho sadd mæ bonningen støtt. Ijallfall så snart 'o hadd' ei lida stonn.
- (i) **bonn** å **gronn** (adv.) (I) bunn og grunn, når alt kjem til alt.
 – Eit uttrykk me brukar når me ynskjer å kome til ein konklusjon.
- bosseraon** (s,m) busserull, bluse utan krage og med berre litt knapping i halsen. Mykje bruka som arbeidstøy, særleg før i tida. (Ity. *busserun* frå fr. *bourgeron*).
- brække** (s,f) bratt, stor bakke (norr. brekka)
Døme: Røsprækka æ ein går innpå Venneslaheia (Røsprækka < Rudsbrækka = bakke som er rydda(rudd)).
 Jfr. elles verbet *brekke*, *Brokke* i Setesdal og eng. *brink* = ein stad der lendet blir brote.
- brække – brakk**
– bråkke (v) bryte av, brekke (ty. brechen)
Døme: Han brakk sjistaven. Sjistaven brakk.
 (Dette verbet blir bruka både transitivt og intransitivt i Vennesla-målet. Slik også i bokmål og tysk).

- brodoll** (s,m) brudulje, forvirring, spetakkel, leven (gjennom lty. frå fr.).
Døme: «Du træng 'kje å lage brodoll om så lide!»
- bronke** (s,f og v) 1.innslegen kul i eit kar av metall
 2. å lage slik kul (Aasen: Brank (s), branka (v)).
Døme: Sinkbalja hadde fått ei jyb bronke. Spanna va gammel å bronka.
- bru(n)** (s,f)
(ei bru(n) – bruna) bru, byggverk som lagar veg over hindringar, t.d. over elvar og sund (norr. bru).
 Utvikling av n i *bruna*:
 bru hina > bru-ina > bruna.
Døme: De va allti spænnanes å gå øve hængebruna då me va små.
- brælle** (s,pl.) briller (lat. beryllus, same ordet som beryll).
Døme: Ikkje konn' æ finne brællane, å brællehuse va au vekke.
- brølløb** (s,n)
(el. brøllopp) bryllaup, eigl. 'heimføring av brura i raskt laup', fest og gjestebod i samband med giftarmål (norr. brudlaup).
- bråd** (s,n) brot (jfr. verbet bryte) i samansettingar som beinbrot, nybrot, lovbrot, avbrot; avbroten toppende av ein tømmerstokk; bratt bakke; brekkstong (norr. brot)
Døme: – Han sleid da'en lang i nybråde.
 – Dei samla bråd som dei sagte opp te ve.
 - Hesten va på vei nerøve bråde mæ et tongt velass.
 - Dei greidde å velte dæn ståore steinen mæ jælp a et bråd.

bråde (s,m)

1. kvistar, greiner og småtre som er hogne el. brotne ned og skal brennast.

2. stor mengd, ein heil hop.

Døme: 1. Me brænne bråde tili om våren.

2. De va ein bråde mæ fålk å kjikka i brølløbe.

bråne (v)

smelte, tine (norr. bradna).

Døme: Snøen brånte tili de åre. Smile hosses brånte alle jærte!

bynsk (s,n)

– særskilt namn på det knotemålet som venndølar og andre dølar pratar når dei er flaue for å bruke dialekten sin, t.d. i forretningar i Kristiansand
– lokalt namn på «finmålet» i Kristiansand.

Døme: Ho æ så fin på de at 'o prate bynsk.

byr (s,f)

byrd el. bør (jfr. verbet bere, norr. byrdr)

– så mykje som ein kan bere på ein gong.
– eit lass som er passeleg til å bere på ryggen.

Døme: Han bar inn ti byre mæ høy ett' at 'an kām heim ifrå arbei. Han brugte byretau å bere mæ.

bøde (v)

Bøte, reparere, gjere heil, lappe; stå til rettes, betale (norr. bæta)

Døme: – Måora bødte boksane te gudongane sine.

– Han Jåon kjæme nåkk te å måtte bøde ei gång fårr alle dei galne påfonnane sine.

bødevåon (s,f)

– von om å få bøtt ein ting;
– von om å gjere eit skikkelig menneske av ein som har kome på kant med dei han lever saman med.

Døme: – Hær æ 'kje bødevåon i dei bok-sane. Dei æ bare fille!

– Dæn gudongen æ så rampete at æ tru 'kje d'æ bødevåon mæ 'an!

bøke (s,m)

eit eller anna uklart, vondt vette som ein har brukt å skræme ungane med.

Døme: «Kjæme du 'kje heim mæ ei gång, ska bøken kämme å ta dæ!»

bøle (s,n)

– reir for ei samling ungar av små dyr;
– nedsettande om ei samling menneske som ein ser ned på.

Døme: – Me leida ette musebøle på jåorane då me va små.

– De va et fælt bøle. Dei tura å drakk heile vega!

bøll (s,m)

byll, svull, kong (da. byld)

Døme: Han hadd' ein svær bøll i naken som værka innmari.

bøse (v)

bysje, strø sagflis, høyrusk o.a. utover eit underlag.

Døme: De va vanli at me boste mæ sagelspon onnår kjyrane så dei skolle ligge kjørt å godt.

bøss (s,n)

bos, botnfall i løa, avfall av høy og halm.

Døme: Om våren feide me opp bøsse på bonnen a løa å boste mæ de none da'e.

bøyge (v)

Kyrne «bøyge» når dei spring av stad for å kome unna plagsam klegg på varme sommardagar.

Døme: Litago setta rompa i vere å bøyga henøve jåorane.

bænnel (s,m)

bendel, band av halmstrå kring eit kornband, mjuk kvist kring ein lauvkjerv (norr. bendill, eig. eit lite og smalt band; jfr. bendelband; jfr. også verbet binde).

Døme: Tåone va flink mæ bænnelen då 'o bant kånnbannane.

Bære mæ!

Uttrykk som blir brukt når ein oiar seg og er redd noe gale skal hende.

Ein seier «Bære dæ!» til ein som har gjort noe gale, gjerne for å skræme han.

bån (s,n)

(et bån-båne-
bånn-bånnane)

barn, unge.

Døme: Jåon å Marie fekk et bån sammen sjæl om dei va tæmmeli godt opp i årane.

båol (s,m)

bul, kropp (utan armar og bein), den delen av eit plagg (t.d. ein genser) som omsluttar kroppen (norr. bolr el. bulr)

Døme: «Ett' at du æ færi mæ båolen, kan du bjønne mæ armene.»

båsshage (s,m)

båtshake, hake som tømmerfløytaren hogg fast i stokken for å skuve han frå seg eller drage han til seg. Båtshaken har namnet sitt fordi han au er brukt, og opphavelig blei brukt, til å skuve frå eller drage til seg båtar.

Døme: Fåsskarane passa allti på å ha sjikkelie båsshage mæ spænstie skapt a hassel.

Å hente sagelspon

(Denne artikkelen er eit tidsbilde frå dagliglivet i Nesane i 1940-årane. Den kan gjerne leses sammen med artikkelen «Sjølberging i ei krigstid» som sto i historielagets årsskrift 1990)

Då æ va liden å budde i Revehåla, blei me *bånnane* titt *belæmra* mæ å hænte sagelspon te kjyrane. A de de va krig då, så va dær flust mæ kjyr i Nesane. Mest alle hadde ei kjyr eller tåo, tykte æ.

Sagelsponen brukte me te å strø mæ i fjøse. Gjekk me tåme fårr spon om våren, hænte de at me såpte sammen *bøsse* som lå ijæn på løgegålve. Så strødde me mæ de.

Pappa hadde spigra sammen ein egen binge i fjøsganga te sagelsponen. Sagelsponen hænta me på Gråvansaga. Som regel rådde me frå Revia opp fjåoren te saga. Va dær ståor vannføring i elva eller dær lå is, så brugte me å gå på veien. Då brugte me handkjærre te å ha sekkane på.

Då dær va *bitte syn* spon ijæn i bingen, så visste æ at pappa snart ga mæ besjeen: «I måra må du te saga fårr å hænte spon». Det va ein heljeli stri tur å råo te saga, så æ ligte lide å vere aleine. De va *betrakteli* bær å vere tåo. Så då æ fekk besje om å hænte sagelspon, tåo æ floksens *beinveien* jænnom håle i jære mæ låvebrua opp te Henry, naboen min, fårr å spør om ikkje han au kunne hænte spon. Henry å dei hadde au kjyr, å Henry å mæ va jamgamle. Ette litt akkedering mæ Oskar, far te Henry, så kåm me som regel te at Henry skolle hente spon te dei i deiårs fladpråm mæns æ skolle ta eiga vår. Om me då fekk måodvinn på heimturen, så kunne me hænge ein båd på slæb å råo sammen i dæn andre. De va allti lettast å vere tåo te å råo båden i måodvinn

– Me starte då mamma å dei he målka kjyrane, sa Henry.

– Ja, åsså te me mæ åss fisketøym åsså fiske me litt på flådane, la'an te.

De va greitt.

Mamma å Netta, måor te Henry, målka sånn i hal syv tia. Så dei måtte vekke åss fårr at me skolle kåmme agåre i *betiss*. Me smørte mæ åss et par bede. Så fekk me litt nysilt mælk mæ åss i vær vår lida flaske. De heile la me i ein papirpåse.

Sekkane æ skolle ha sponen i lå allti færi i fjøsganga. Mæ vær vårt fang mæ sekke stegte me agåre te vær vår bådstø. Me hadde båden vår i øvre ænnen a Revia, mens Henry å dei hadde bådstø sammen mæ Kristian Fjellestad og Lars Jortveit litt længer opp.

Turen opp strøymen te Nesådden va allti tong å rão. Så tili på mårraen va dær au jønne last ijæn i elva så me måtte rão litt slalom mellom ståkkane. Flødårane pleide å sleppe lasta frå ein ringbom mæ Nesådden sånn i sekstia på mårnan. Nå på dønnæ tia dreiv dei å rænska strænnane fårr last som hadde hængt sæ fast på veien ner te Honsfåss. På sin vante å rãolie måde hanterte dei *båsshagane* sine og støyda lasta ud i strøymen i jæn.

Mæ Nesådden måtte me heilt inn onnår fjelle fårr å kåmme forbi bommane. Me kjænte vær steinen å kåm lettvtint fårbi. Bare ikkje vannføringa va fårr låg!

Va dær lide vinn, gjekk turen opp fjåoren greitt. Mæ Støa hadde me allti litt probleme mæ å kåmme fårbi bommane. Føsst va 'de mæ Breibommen. Hær hadde dei ein ænkel bom mellom breibommen å lann. Dæn måtte me øve. Fløyd 'an høgt i vanne, måtte me rão bådane så langt me kunne opp på bommen. Så måtte me baske mæ å få skjøve bomståkken onnår båden.

Lige mæ Støa måtte me jænnom bomlee dær dei rådde jænnom mæ færja før i tia. De va jønne stængt men lett å kåmme fårbi. Lå dær skjelelast langt oppøve i fjåoren, måtte me prøve å rão på innsia a lannbommen opp te Kvennevollen. De hænte sjella.

Frå Støa rådde me øve te Ulsommåren å opp te Hestholmane og Drivenesøyna. Va vere fint, så kunne me bade dær. Me bada helst i Pyttane som ligge på øya rett øve fårr saga. Vanne va pisslonka dær om sommåren. Å dæ hå godt me ligte

Æ å kameratane mine i eiga me brukte då me henta sagelspon. Her æ me innenfår bommen i Revia. Framme sidde Mangård Birkeland, så sidde æ mæ årane, så kjæm Oddbjørn Jensen, Henry Jakobsen å Kai Jensen. Bilde æ tatt a mi søster Olga den 23. juli 1944.

å bade dær. Åsså så hærli de va å bade splittårs nagen. Uden ein trå. Då konne me så lett kjænne prikkane frå vannlappane då dei vildra rondt i de gromsa vanne å traff både fua å tissemennane som va skrompa adskilli dær nere i gromse.

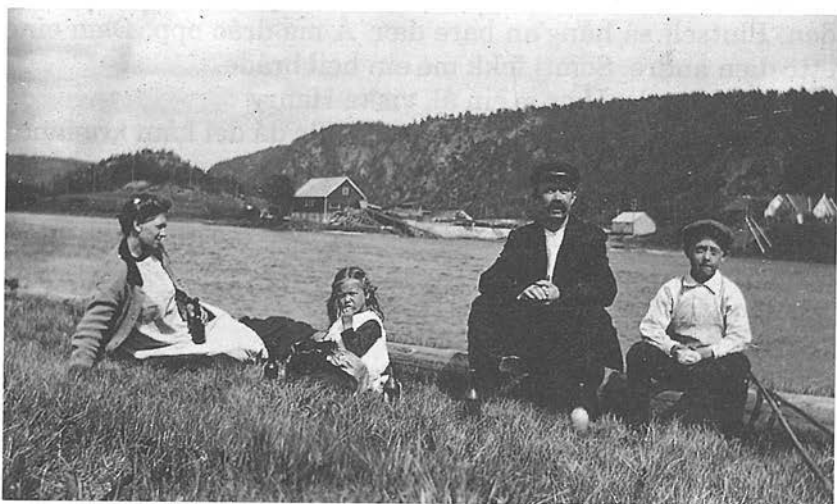
Men me skolle ju te Stabben å hænte sagelspon. Me kalte Jens Einstabland, som va disponænt på saga, fårr Stabben. Me hadde ein viss respekt fårr han. Fårr han så allti ette oss då me dreiv å krabba onnår saga. Dær va farli å vere sa'an. Å i bonn å gronn hadd'an rætt. For de vrimla a reime å reimskjeve dær. Åsså kvein de så sabla i sagblae då de skar sæ jænnom stækken som lå på bænken dær oppe.

Me vrimla ront alt på saga då me føstens va dær. Håppa i sagelsponhauane å prata mæ Spetland å dei andre som arbeidde dær. Men me måtte ju fylle sekkane au. De va none

beiskelie sekke me hadde i dæn tia. Då me hadde fylt dei mæ spon, så tykte æ dei va større enn åss. Ja, de va værre å hälle ront dei enn de va å hälle ront dæn kjokke kjærringa æ dansa reinlænder mæ hær i vintår. Me måtte legge båor frå lann å ud i bådane. Så velta me sekkane nerøve å ud på båorane.

De va vanskeli i rive sæ laus frå saga i jæn. Me hadde allti så løst på å få mæ åss none båorbede te å laga hytte mæ å sånn. Men så va de så flaut å spør om me fekk låv å ta none. Dykke skolle bare vede hå frista me va te å ta none stav frå lagane som ståo mæ elva dær å jøyme dei onnår sekkane i båden. De dråo i alle rætninge i åss husk'æ. Somti vant Ola på Vareheia som va søndaskulelæråren vår, å somti vant Den vonne mannen.

Då bådane va fylt mæ sekke å none båorbede, så bant me bådane sammen sie om sie å kasta låss. Me sørga fårr å få bådane langt ud i strøyen så me konne drive fårt vekk mæ båorbedane me hadde ståle. Men, men... Me velta åss fårt øve ænne på sekkane å koste åss mæ bedane å mælkeflaskane me

Et gammelt bilde tatt mæ Pyttane på Drivenesøyna. På bilde ser dykken Anders å Åse i Støa mæ bännane. På andre sia a elva ser dykken Gråva-nesaga dær me henta sagelspon. Bilde æ tatt a Arne Andersen Støa.

hadde mæ oss, mæns me fløyd ut forbi Eigelandsåna, Ståorevåll, Jeidestien, Karl Bårdsen, Brænnevinsdalen å Jens på Tuden som stå nere mæ elva å samla *bråd* te vintåren.

Vår siesta varte te me kām udenfårr Kvennevollan. Då dreiv me ikkje længår, å samvittiheden fårr bårbedane va *bessna*. Me måtte ta årane fatt. De va et slid, kan dykken tru. Me sleid oss forbi Støa å bommane dær før me kvilte. Kvilen tåo me jønne på flådane melløm Støa å Kalvehagen, rett nerenfårr Lineskjule dær.

Åh, me va fårte te å dra fram tøyne å beide då. Tøymane va lagt a renningstrå mamma hadda barka fårr åss. Litt sen hadda me au, åsså Mustads kråge nommar fire. Dei va best å kåsta ett øre stykke hos Andres Gonnårsen.

Me fant vær vårt hål å pilke i. I håb om at dær va ei træs-kåosjebbe onne flådane, trædd'æ på ein gårslamp – ein rækti ståor ein. Men dei ståore sjebbane va allti så fårsiktie. Dei skolle lissom bare hæn å snuse på beiden, tykt'æ. Å skolle dei åbne monnen å ta beiden, så tykt'æ dei bare spytta 'an ud i jæn – omtrænt som de va skråtobakk me hadde jett dei. Auren va møe villåre te å bide. Dæn tåo jønne fart då'an skolle ta beiden. Plutseli så hång'an bare dær. Å me dråo opp. Dæn eine ette dæn andre. Somti fekk me ein heil bråde.

– Dø å snyde. Hær æ ein ål, viska Henry.

Ålane va sje, så me måtte vere stille då dei kām krælanes på bonnen. Æ lista mæ hæn te Henry å la mæ te å se i håle mæ sia a'an. Ål va de måoroaste me visste å fiske. Ålane krælte allti længe rundt beiden før dei tåo'an i kjeften å slugt'an.

Ålen tåo beiden...

– Nå heng'an, sa Henry å dråo te.

Mæ vante fingre tåo me åletage på'an å skar ett kott øve halsen å ett rætt øve halefinnen mæ tallekniven. Då va'an færi.

Men me måtte ju heim. Me hadd' ikkje klåkke mæ åss. Men 'o måtte vere langt øve fire fårr de hadde blåst på Honsfåss fårr længe sia. Me tåo årane fatt ijæn å rådde ud langs flådane – forbi Kalvehagen, Kulebærge, Nesegrøvane å Nesåd-

den. Derifrå å ner te oss va det bare å kvile på årane å styre bådane inn te bådstøane. Me sprang heim å henta pappa. Ræsten greidde han opp i.

Henrys å min jåbb va jårt. Sagelsponen va heime.

Frå palmer og sand til bjørk og gras

Rapport fra Astri Jortveit Horn

Sist gong eg skreiv i denne spalta, sat eg på biblioteket i Dubai (Dei Arabiske Emirata) og kikka ut på palmer og sand. Nå, deimot, sit eg på plassen min på Universitetet i Oslo og ser ut på bjørk og gras.

I mellomtida har eg m.a. intervjuet 39 venndølar i alderen 18-84 år!

Noen dagar i mars for eg på kryss og tvers i Vennesla med kassettspele og mikrofon og fekk mykje herlig Vennesla-dialekt ned på band.

Ein heil dag hadde eg sett av til å intervju elevane på Vennesla vidaregåande skule. Det var ikkje lett å finne nok ledige rom på skulen, så me blei sende frå filmrommet til bombesal og vidare til diverse grupperom!

Men elevane var flinke til å prate for seg, så eg fekk høyre mangt og mykje om gamle russebilar og koselige laurdagskveldar på Bedehuset.

Dei lurar kan hende på kor mykje og kor lenge det går an å skrive om Vennesla-dialekten.

Nå må eg bare føye til at skrivinga ikkje har gått særleg raskt denne sommaren. Dei ledige stundene eg har hatt, er blitt brukte til å høyre på alle intervju. 36 intervju, kvart på omlag ein halvtime, blir ikkje så reint lite når ein helst skal høyre gjennom kvart av dei to gonger og samstundes skrive ned store delar av det som blir sagt!

Nå for tida går eg nøye inn på det kvar og ein av informantane (dei som er blitt intervjuet) har sagt. Desse er informantane mine:

Under 20 år:

Åse Jakobsen, Jarle Bjellås, Morten Thommasen, Kristine

Moseidjord, Espen Furuborg, Erik Berhus, Hilde Fredwall, Beate Lundevoll, Lin Berntsen, Bjørn Arild Reber, Are Bjørnestad, Grete Lill Andreassen

Mellom 20 og 60 år:

Olav Eivindson, Per Borgen Kristiansen, Brit Thomassen, Randi Fjellestad, Arne Gundersen, Oddbjørn Hagen, Sigrunn Moseidjord, Ellen Gunnufsen, Sofie Ryger, Gunnar Eikeland, Reidar Eikeland, Bente Laland

Over 60 år:

Edil Hansen, Tordis Drivenes, Kåre Hagen, Borghild Hagen, Harald Hagen, Henry Moseidjord, Gunhild Liane, Arnold Liane, Borghild Omdal, Astri Eikeland, Rolf Ruenes, Åse Voreland, Alf Voreland, Arnt Askedal

Til nå ser det ut til at ein del av dei yngste tek opp noen trekk frå Kristiansands-målet. Noen seier «krog» og «robe», medan dei eldre seier «kråg» og «råbe».

Noen av dei yngste (helst frå Kvarstein og Vigeland) seier «fikk» og «jikk», noe som er utenkelig for alle dei eldre, – og for nesten alle dei midt imellom, utan omsyn til kor dei bur i bygda. – Dei yngste seier nå likevel «kjæme» og «jænge» om dei kjem frå Vigeland eller Kvarstein aldri så mykje.

Framover hausten skal eg undersøke om det er skilnader i dialektbruken mellom menn og kvinner. – «Svare fære dykken i de neste nommare!»

Tempoet mitt er ikkje det raskaste. – Eg har nemlig halv stilling i vidaregåande skule ved sida av studiane.

Vandring langs vestbredden

Av Olaf Ingebretsen

Den siste tilveksten til Venneslas friområder er strandstien som strekker seg langs elva fra Bruvegen til Bommen. Ypperlig for den som vil strekke på beina en ettermiddag uten å bli nedrent av biler eller andre doninger. Stien går gjennom et gammelt jordbruksområde. Riktignok har det gjennomgått radikale endringer de siste årene, men fremdeles er det mulig å påvise fragmenter etter tidligere slekters arbeid og strev. Gamle mosegrodde steingjerder og rydningsrøyser er monumenter som forteller om forfedrenes kamp for å overleve. Det er dette vi til daglig kaller kulturlandskapet. Stedsnavnene her er interessante, og kan bidra til å sette fantasien i sving. Stedsnavnene – eller aller helst kulturnavnene – forteller mye om bosetting, samferdsel og annen menneskelig virksomhet her. De kan også fortelle oss noe om kontinuiteten i bosettingen. Navnematerialet hører med til det vi kaller muntlig overleveringer, og opprinnelsen kan kanskje føres helt tilbake til førhistorisk tid. I så måte er Moseidlandet et interessant område.

Lenge før historielaget ble stiftet, ble det foretatt en innsamling av stedsnavnene på Moseid. Innsamlingen ble foretatt av Åse Østerhus (Moseid), Endre Moseid og Lars Leland. Dette pionerarbeid har ført til at en rekke interessante stedsnavn er bevart for etterslekten. Området har som nevnt endret fullstendig karakter. Det er derfor mye som taler for at navnematerialet ville gått tapt på relativt kort tid dersom det ikke var blitt nedtegnet.

Stedsnavnene forteller litt om bosettingshistorien

Moseid ligger vakkert til på den nordøstlige delen av Moseidmonen. Landskapet ligger i en svak helling mot Venneslaffjorden. «Landgaard i Soellie, lett vunden, beleilig» heter

Moseid – et gammelt kulturlandskap ved Venneslaffjorden. Slik så det ut før den store oppfyllingen fant sted i etterkrigstiden. Bildet er tatt fra Bastuheia en gang i 30-årene.

Fotosamlingen Vennesla Bibliotek.

det i en beskrivelse på 1700-tallet. Her kom de første rydningsmennene en gang i førhistorisk tid. De fant stedet gunstig og slo seg ned og begynte å dyrke jorden. Jorden ga god grøde. Sammen med fisket i elva og fangsten i skogen ga det et allsidig og forholdsvis trygt livsgrunnlag. Topografien i området viser at fisket sannsynligvis kunne gi gode fangster med forholdsvis enkle midler. Moseidkilen kunne stenges av med nett og fisken kunne jages inn i garnet. Fisket er brukt helt tilbake i steinalderen. Rydningsmennene slo rot ved stranden og her dyrket de sine guder og begravde sine døde. Eksakt når det fant sted vet vi ikke, men det var lenge før vår tidsregning begynte. Det forteller stedsnavnene oss noe om.

Mot nordvest, der landet er avgrenset mot nord av det noe

uframkommelige området «Urane», lå en av de gamle gravplassene på Moseid. «Alders Kvile» heter stedet i følge muntlig tradisjon. Her lå det, før veiomleggingen på 60-tallet, en rekke lave gravhauger. De lå orientert mot elva i den svake hellingen ned mot fjorden. Et godt sted med god utsikt over det landskapet hvor de hadde tilbrakt et helt liv. Gravhaugene ble tidfestet til tiden omkring eldre jernalder. Det vil si fra ca 500 år før, og fram til omtrent 500 år etter vår tidsregning.

Noe lenger mot øst i utkanten av den oppdyrkede innmarken ble det under jordbearbeiding avdekket en del potteskår og andre fragmenter. Funnene antas å skrive seg fra en annen

Moseid sett fra Kuleberget på østsiden av elva. Til venstre i bildet er veien som fører ned til elva og «støfeste». På andre siden av elva, litt til venstre for «kjeret», lå støfestet på Moseid. Her var det den veifarende ble ferget over elva. Omtrent her lå husmannsplassen Strøyen. Til høyre i bildet ligger Moseidkilen. Her gikk «vinterveien». Ferden over isen gikk i en bue mot nord (utenfor bildet). På østsiden kom hest og mann i land under Kuleberget, foran til høyre i bildet. Bildet er tatt en gang i 30-årene. Fotosamlingen Vennesla Bibliotek.

gammel gravplass. Funnene ble ikke undersøkt eller tidfestet, og er siden gått tapt.

«Hovane» er et annet stedsnavn fra Moseid. Det er lokalisert til høydedraget nordøst for bruk nr. 1. I følge tradisjonen skal det her ha stått et gudehov i førkristen tid, dvs. før år 1000. Dette forteller om kontinuiteten og livet her i riktig gammel tid. Med grunnlag i de lokaliserte gravhaugene kan man slå fast at her har det bodd mennesker i minst 2500 år.

Et selvberget gårdssamfunn

De aller fleste stedsnavnene er av nyere dato og forteller noe om livet på gården. Sammen med restene etter virksomheten her er det fremdeles mulig å danne seg et bilde av livet på gården og utviklingen i den daglige virksomheten.

Helt fra den første tiden har beboerne basert seg på selvberging. Kornet var selve kjernen i kostholdet. Det ble dyrket, tresket, tørket og malt. Fram til 1600-tallet ble kornet malt på handkvern. Etter den tiden ble vannkraften tatt i bruk. «Kvernhusbekken» er et annet navn på Moseidbekken og forteller sitt om dette. Før kornet ble malt måtte det tørkes. Det ble lagt på «bastaua». Det er fremdeles mulig å se restene etter «Bastaua» på Moseid. Den vakre steinbygningen vitner om solid handtverk, men er i sterkt forfall. Trolig er dette den siste badstua i Vennesla. Dersom en går ca 100 år tilbake i tiden, var det badstue og kvern på alle gårdene i Vennesla. Nå er det bare stedsnavnene som minner oss om det.

Badstua ligger i nordhellingen, syd for bruk nr. 1. Her lå i sin tid både mølle og sagbruk langs veien som strekker seg i stigningen mot vest noen hundre meter, og er knyttet til den gamle «Presteveien» over Moseidheia til Øvrebø. Den bærer navnet Nyveien, selvsagt fordi den er anlagt lenge etter at ferdseilen over heia var vel etablert.

Vannet som ble brukt til driften av sag- og møllebruk ble ført i en kanal fra Moseidbekken, og spillvannet ble ført videre gjennom Moseidmonen. Det fulgte en naturlig senkning i terrenget og munnet ut i stor-elva omtrent der brannstasjonen ligger i dag. «Engdøl» kaltes senkningen. Stedet der vannet

«Bastaua» på Moseid er sannsynligvis restene etter den aller siste badstue i Vennesla. De vakre steinmurene vitner om solid handverk. I dag er bygningen i sterkt forfall, og om kort tid er den borte, dersom det ikke gjøres noe for å bevare den for ettertiden.

Foto: Olaf Ingebretsen.

strømmet ut i elva heter av gammelt «Engdølsstrøymen». Før elektrisiteten gjorde sitt inntog i begynnelsen av dette århundre, ble vannkraften brukt til å drive andre gårdsmaskiner. Med hjelp av sinnrike overføringer ble vannkraften brukt til å drive treskeverket inne på låven.

Til et hvert komplett gårdsanlegg hørte det også med en smie. Noe i utkanten av gårdsanlegget, i sydøstlig retning lå gårds-smia på Moseid. Etter hvert som samfunnet ble spesialisert, falt behovet for egen gårds-smie bort. Den forfalt, men restene var fremdeles synlige helt opp i etterkrigstiden.

Husmannsplasser langs strandstien

Langs stien lå det to husmannsplasser. I dag er det umulig å påvise noen rester etter bygningene. Den ene – Strøymen –

lå der stien svinger i retning av Moseidlandet. Plassen var kanskje det som blir kalt et «soldattorp» i vårt naboland Sverige. Plassen ble bygd i 1720 og Ola Åmmundsen hette husmannen her. Han var født omkring 1660 og var det som ble kalt «Gammel gevorbne soldat» altså vervet soldat. Ola Åmmundsen druknet i fjorden den 22. desember i 1745. Den siste husmannen som bodde her var en mann ved navn Tarald Jørundson Strøymen. Det var i 1755. Han var gift med Joran Andersdatter. Når plassen ble nedlagt er ikke kjent.

Der stien svinger opp langs «Urane» lå den andre husmannsplassen – «Haugen» eller «Urhaugen» som den het. Den første husmannen en kjenner til her, er Anders Haugen som bodde her i 1742. Den siste husmannen var Gjeiruv Hanson Haugen som hadde plassen i 1768. Heller ikke her kjenner en til når plassen ble nedlagt.

Litt om ferdsel i eldre tid

Moseid var et knutepunkt i gammel tid. «Presteveien» som hadde utgangspunkt på Sangesland i Øvrebø, gikk om Homme og Loland og endte ved Moseid. Stedsnavnet «Lolands kleiver» er knyttet til veien og har en klar adresse om hvor veien førte hen. «Her kom Øvrebøfolk ned av heia» heter det i Venneslasoga bind 1 «Gard og Ætt». Veien førte forbi det øvre bruket fram til Strøymen der den veifarende ferget over elva til Nesane. Båttøet på Moseidsiden er vanskelig å påvise i dag, men på østsiden er den fremdeles synlig. Den gamle veien fra stoa i Nesane er også godt synlig, og deler av den er fremdeles i bruk. Bøndene på Moseid eide fergeretten her. I Strøymen var det som nevnt, på 1700-tallet en husmannsplass. Plassen var underlagt Moseidgården. Mye taler for at husmannen her var fergemann i elva. Det var svært vanlig mange steder i Agder-fylkene. Både veien og ferga var sannsynligvis i bruk til den nye veien over Drivenesheia ble bygd omkring 1830, og gikk helt ut av bruk når det ble fast veiforbindelse mellom Drivenes og Moseid i 1910. Vinterstid gikk ferdselen på isen. Det var nedkjøring nord for det øvre bruket

*«Idyll på isen». Vintertransport på Venneslafjorden før bilene gjorde sitt inntog. Her er det Gunnuv Drivenes og Kåre Jakobsen som er i sving med høytransport. Bildet er tatt på fjorden mellom Støa og Drivenes en vinterdag en gang i 50-årene.
Fotosamling Vennesla Bibliotek.*

på Moseid, og ilandkjøring nord for Nesane i bukta innunder Kuleberget.

Veier var det heller skralt med i gammel tid, men det var en skarve vei fra Moseid til Drivenes. Den var i bruk helt fram til 1910 da kjøreveien ble bygd. Det var nærmest en «krøttersti», som slynget seg helt ned i strandkanten. Før tømmervelta (midtveis mellom Bommen og Moseid) ble bygd på 1960-tallet, var det fremdeles rester å se etter den gamle stien.

Fra Moseid ligger strandstien omtrent der den gamle stien gikk.

Fra Strøymen gikk det en vei sørover gjennom Moseidmonen til Graven og Askedalen og videre til Rauermønen, heter det i gamle papirer. I 1837 ble veien utvidet og forbedret til kjørevei. Det var bøndene på Drivenes som utbedret veien. Nå ble den også forlenget til gården Heisel, ned Skrub-Jien ved

Kart over Moseid. Økonomisk kartverk, utsnitt fra kartblad BK 007-5-3 fra 1955.

Stor-Elven, heter det. Her lå restene av fundamentene etter noen boder. De ble brukt til å oppbevare bark i, som senere skulle fraktes til Kristiansand.

Stedsnavnet «Graven» er det vanskelig å lokalisere i dag, men trolig er det den senkningen, eller dalen, som går ned til elva mellom Moseidmonen Samvirkelag og Arnes Motell. Moseidveien, som den ble kalt i eldre tid, gikk her noe vest for motellet, omtrent der som paviljongene til Moseidmonen skole ligger nå. Noe sør for motellet krysset den Ravnåsveien og gikk videre mellom husrekken sørover til Fossekleiv. Helt opp til vår egen tid, før Moseidmonen ble utbygd, var den gamle veien i bruk. Det var helt vanlig å ro over elva fra Nesane til Strøymen, for så å bruke «Apostlenes hester» når turen gikk sør-over i bygda. Når det gjelder «Askedalen» er dette stedet også noe gåtefullt. Det er blitt meg fortalt at plassen opprinnelig lå ytterst i Moseidmonen, rett før oppstigningen i Fossekleiv. At det har stått et hus her er hevet over tvil. Helt til i etterkrigstid lå det en stor trappehelle her, som bar preg av å være brukt over lang tid.

Men tilbake til strandstien og Strøymen. Fra Moseid gikk det en annen gammel vei. Den krysset den gamle Moseidveien og gikk til «Smaafossene» ved «Hunsøen». Veien gikk øst for Hunsfos Fabrikkers eiendom på Moseidmonen. I dag er alt dette borte, men helt fram til den øvre delen av Moseidmonen ble utbygd i 1960-årene, var veiene synlige og i bruk slik de var brukt gjennom generasjoner. Nå ligger strandstien langs Venneslafjorden – forhåpenligvis til glede for kommende slekter. Litt lokalhistorie knyttet til veien og området kan bidra til å gjøre spaser-turen mer spennende – god tur.

Steinene på Bruliheia – Eventyr eller fakta

Av Olaf Ingebretsen

Bruliheia ligger noe øst for Høyekleivane. Omtrent midt mellom Øvre Mosby, Stølen og Wehus i Øvrebø. Her gikk ferd-selen til de øvre bygdene i gamle dager. Setesdalsveien, eller «Austre Fjellmannsvei» som den ble kalt, var i bruk helt frem til kjørevegen kom omkring 1830.

Fjellmannsveien kunne nok trafikkeres med hest og slede på vinterføre, men om sommeren måtte det kløves og den vei-farende var henvist til å bruke «Apostlenes hester». Der heia er på det høyeste er det oppstilt en del steiner som danner en rekke. Med litt velvilje og fantasi kan det se ut som en rekke mennesker på vandring over heia. Det er tolv i tallet. På fol-kemunne blir steinene kalt «Brudefølget».

Det er knyttet et sagn til steinene. I dag er det nesten glemt. Sagnet forteller om en tragisk hendelse for lang tid siden. Det heter seg at et brudefølge, som var på hjemvei etter vielsen i Oddernes kirke, ble overrasket av en forrykende snø-storm akkurat her på Bruliheia. Brudeparet og ti av gjestene satte livet til i stormen og kulden. Familie og venner satte opp steinene til minne om ulykken.

I dag vet ingen med sikkerhet når ulykken fandt sted, eller om den i det hele tatt har funnet sted. Tragedien må i så fall ha skjedd for ganske mange år siden. I 1805 ble Øvrebø, Hægeland og Vennesla skilt ut som eget prestegjeld med Øvrebø som hovedsogn. Sognepresten flyttet til Øvrebø pres-tegård. Før den tid var kirkebyggene i hvert sogn adminis-trert fra Oddernes. Det ble holdt regelmessige gudstjenester og foretatt andre kirkelige handlinger i de enkelte sognekir-ker. Normalt ville vielsen blitt foretatt i det nærmeste anneks,

Steinene på Bruliheia. Er tragedien sagn eller fakta?

Foto: Edvin Markussen.

men selvsagt kan spesielle forhold ha gjort at denne vielsen måtte foretas i Oddernes kirke.

Tragedien må derfor ha funnet sted før 1805. Kanskje så tidlig som før kirkene i Øvrebø og Hægeland ble bygd mot slutten av 1600-tallet. I så fall har dette levd i folkeminne i nærmere 300 år. Det har ikke lyktes meg å finne noe skriftlig materiale som omtaler tragedien. Er det andre som kjenner flere detaljer om ulykken?

Minner fra en svunnen tid

Av Tonny Dyngvold Monen

Det var året 1927 jeg kom til Vennesla. Jeg ble født på Lista og hadde en god heim med foreldre og 3 brødre. Men det tragiske hendte att mor døde fra oss, og far satt igjen med oss barna, 3 av oss under 5 år. Besteforeldrene tok seg av oss, og vi hadde det godt hos dem. En septemberdag kom det ett brev i posten fra Vennesla hvor min far hadde en søster, det var spørsmål om jeg ville komme en tur til dem. Jeg var da blitt 6 år og syntes det var veldig stas.

I ny fløyelskjole og kåpe og en liten koffert reiste jeg til det som skulle være en liten ferie. Det var første gangen jeg reiste med bil. Det var ikke mange biler den gang, vi var vant til å kjøre med hest og karjol. Det var før Nordsundbroa ble bygget så vi måtte ferge over fjorden. Da vi kom til Spindsodden spurte jeg om vi var i Vennesla.

Men så – endelig var vi framme, og jeg syntes det var et rart sted vi var kommet til, fjell og masse trær. Jeg var vant til store vidder – åkrer og havet utenfor stuedøra. Men det gikk ikke lang tid før jeg likte meg i bygda. Da jula kom fikk jeg spark og rant i Fossekleiva med schæferhunden vår «Trofast» springende ved siden, opp og ned. Jeg var ikke vant til bakker, og spark hadde jeg aldri sett, så det var utrolig moro. Siden fikk jeg «tønnestaver» med hælkappe og tå av mansjong.

Jeg fikk også besøk av en eldre bror som var en mester med «springbørse». og når det begynte å skumre var jeg med til taubanen for å skyte kråker. Han sa att Vennesla var en fin plass for han hadde aldri sett så mange kråker som her.

Noe som jeg syntes var veldig moro var alle «kramkarene» som kom på døra. Jeg minnes dem alle sammen: Halte-Jon, Ola Ulltråd, Fredrik Murer, for å nevne noen, mest syntes jeg om «Auen med Saga». Han kom med sin slitte koffert med tøyprøver – små lapper som han la i en ring på golvet, så kunne

Av og til besøkte «Auen med Saga» oss. Han likte sterk kaffe. Jeg passet alltid på for å se når han behendig supte inn de siste dråpene som hang i den stor barten.

vi i ro og mak bestille, mens Auen drakk sterk kaffe. Jeg passa alltid på å se når han var ferdig og behendig supte inn de siste kaffidråpene som hang igjen i den store barten.

Det var i det hele tatt svært mange som kom for å selge varer, det var mest knapper, sytråd, strikk og av og til farge-rike silkeskerf. Noen ganger fikk vi besøk av «skjærsliperen». Han slapte opp sakser og kniver, men ekstra spennende var det når det kom fanter og sigøynere.

Det kom også bladselgere, jeg husker best Frelsesarmeen med «Krigsropet» og så «Arbeidermagasinet».

Jeg glemmer heller aldri det gode samholdet blant folk, det var som alle hadde tid for hverandre, selv om arbeidsdagene var lange, og ingen tekniske hjelpemidler hverken inne eller utomhus. Ett kjært minne er det også når vi dro på kveldstur sammen med naboer til «Strøymen» med nistekurv og fiskestang. Vi ungene satt ved vannkanten med «stanga» en lang kjepp – og venta på napp, mens flaggermusene flagra over

hodene og myggen beit, men du verden så moro vi hadde det.

Skoletida minnes jeg også med glede. Jeg gikk på Hunsfos skole. Fra Moseidmonen gikk veien over «sementbroa» og gjennom fabrikkområdet. Der hadde vi alltid stopp for å snurre rundt på skivene som vaggene snudde på.

Disiplinen var streng på skolen den gang, ikke noe prat i timene der, nei. Jeg minnes sangtimene med lære Holt. Han skulle lære oss noter. Det syntes jeg var kjedelig, men han lærte oss å synge tostemt: «Høsten er kommet, hør stormarna gny». Friminuttene med ballslåing, og jentene med trappepill. Utdoene sto der rødmalte og ikke særlig velluktende.

I ungdomsåra var det ikke så mye å ta seg til, men vi var alltid til Vikeland for å se når kveldstoget kom, ellers rusla vi opp og ned på veien, og hendte det at en gutt var så heldig å ha en gammel bil, var han sikra jentefølge.

Når en tenker tilbake er det så en nesten ikke kan forstå den forandring som er skjedd. Men tross store barneflokker, streiker og små lønninger tror jeg vi var lykkeligere da. Kravene var små, og vi følte oss trygge i heimen med mor og far.

Jeg gikk på bruks-skolen på Hunsfos. I friminuttene spilte vi «langball» eller «trappespill». Foto: Hangård

Min heimstad

Av Tonny Dyngvold Monen

Der havet vasker vart innøve sanden –
og stundom reise seg i ville kav,
og graset stritt og stivt stenn langsmed stranden –
der ligg den bygd som før min heimstad var.

Den røde glo ho sig der ut i randa,
og hav og himmel møter sola der,
det blenker eld i glasa inn på stranda,
det er så underleg – som i ei anna verd.

Og måken skrik inn etter fiskeflåten
når dei mot kveld med fangsten legg til land,
og trauste fiskere dei hopper lett frå båten –
og ordner garn til neste dyst i stand.

Men så ein dag så dro eg ut i verda
og denne heimstaden eg så forlot,
og i ei anna bygd eg så fekk vera,
og det blei staden der eg nå slo rot.

Der ligge dalen vènt i mellom fjellan,
og åsane av skogen grønnkledd stend,
og fosseduren høyres lett om kvellan –
der elva stilt igjennom dalen renn.

Det er ei bygd der det er godt å vera
for kvar og ein som her sin heimstad finn,
og industrien bygdas liv vil bæra –
og skape ljøs og hugnad i kvart sinn.

Men når iblant eg til min fyrste heimstad
med blommar innved kjærka finn ei grav,
der kvilar dei som budde meg til reisa –
som gjorde att to heimstader eg veit av.

Men alltid noko dreg meg så attende
til bygda mellom fjell eg atter ser.
Og slik det vert – eg kan det alltid kjende
att begge heimstader for meg er kjær.

Pionerene

Olav Skisland og Lars Leland ved Skudebøråsen.

Før Historielaget ble stiftet var det noen få pionerer som tok vare på vår lokalhistorie. Olav Skisland og Lars Leland var særdeles aktive. Olav Skisland var innfødt venndøl, Lars Leland kom vandrende til bygda for en liten menneskealder siden på jakt etter arbeid. De var selvsagt på plass når Historielaget så dagens lys. Her er de avbildet under en høstvandring til Skudebøråsen i 1985.

Motivet for den lokalhistoriske interesse kan ganske sikkert variere fra menneske til menneske. For disse to er kjærligheten til bygda og folket vesentlig. Noen vers av Theodor Caspari kan være passende å ta med ved denne anledning.

Kjenn ditt land

Ja kjenn det land ditt folk har fått i eie,
fra slekt til slekt igjennom tusen år.
Så søtt det hviler på sitt hvite leie,
og løvkledd reiser seg når lerken slår.

Når grågåstrekket hilser – vi er fremme,
hør! sjøen bryter mot en skyhøy strand,
da hils tilbake – ja her er vi hjemme.
Velkommen til vårt kjære, gamle land.

Ja kjenn ditt land, de vennesele dale,
den utferds-yre fjord – de trauste fjell.
Men har du ei fått folket selv i tale .
Da er du hjelpeløs allikevel.

Stikk freidig innom i den lave hytte,
i støl og husmannsplass og fiskerbu,
Og hør på gamlingen, og søk å lytte.
Han kjenner bedre dette land enn du.

Og gi deg ikke – før du fullt ut kjenner,
hans liv og lagnad i de lange år.
Og trykk de arbeidslitne hender,
og takk han varmt når avskjedstimen slår,

Da kan du vende hjem med hevet panne,
da er ditt folk og du i harmoni –
og da først kjenner du dette landet
hvis jord du en gang skal hvile i –

Vennesla Historielag 10 år 1983–1993

I år kan Vennesla Historielag se tilbake på 10 års kontinuerlig virksomhet. I historisk perspektiv er det selvsagt en beskjedent tidsramme. Men i denne tiden er det skjedd ganske mye i historielagets regi. Styret finner det derfor riktig å legge fram en kort beretning over virksomheten i denne perioden. Ikke minst fordi det fremdeles er mulig å hente inn opplysninger om det som førte til at laget ble stiftet, og som ikke finnes i noe skriftlig materiale. Det kan være av interesse å bevare dette for ettertiden.

Det var i Vennesla eldresenter tanken om å danne et historielag i Vennesla ble lansert første gang. Det var i begynnelsen av 1980-årene. Eldresenteret var et samlingssted for pensjonerte venndøler. Mange satt inne med store lókalhistoriske kunnskaper. Bestyrerinnen, Åse Voreland, syntes at all denne kunnskapen som kom for dagen burde tas vare på – skrives ned og bevares for etterslekten. Aller helst burde det komme på trykk slik at alle venndølene kunne få innblikk i tidligere generasjoners slit og kav. Det muntlige materialet ble borte når informantene falt fra. Hun ønsket derfor at det ble stiftet et historielag som kunne ta på seg oppgaven med å samle materialet. Det endte med at hun la fram saken for formannen i Kulturstyret i Vennesla, Øystein Rostad Woxeng, og bibliotekar Thorvald Hellum. Med Åse Voreland som pådriver ble det innkalt til et møte i Venneslastua den 9. mars 1983. Det første møtet var beskjedent – 14 navngitte personer møtte fram.

Alle de tilstedeværende var enige om at det skulle innkalles til et større orienteringsmøte senere samme året. Grunnlaget for å stifte et historielag var lagt, og tingene begynte å skje. Det må være korrekt å berømme formannen i kultursty-

Den spede begynnelse:

Lokallhistoriske orienteringsmøte i Eldresenteret,
onsdag 9. mars 1983.

Til stede: Sverre Ordahl, formann i Bygder historielag - Olai Eikeland,
Ingvar Larsen, Karl Olsen, Olav Skisland, Fri Isalsen,
Åsta Ellingsen, O. R. Woxeng, Kåre Ellingsen, T. Hellum,
Åse Voreland, Linda Ørland, Tordis Bergsnes, Sveining
Svendsen.

Det var i Vennesla Eldresenter tanken om å danne et historielag i bygda ble
lansert. Faksimile av første siden av protokollen.

ret, Øystein Rostad Woxeng, men kanskje helst Thorvald Hellum for arbeidet som ble nedlagt i denne tiden.

Det ble utformet et rundskriv som ble sendt til alle husstander i Vennesla. Samtidig ble det innkalt til et åpent møte i Vennesla Bibliotek den 9. juni 1983. Det resulterte i at det ble valgt et interimsstyre. Den 7. september 1983 ble interimsstyret konstituert. Det fikk følgende sammensetning:

Egil Lie formann

Arnfinn Sagedal nestformann

Thorvald Hellum sekretær

Styremedlemmer:

Olai Eikeland, Åse Voreland, Aage Wennesland, Olav Skisland, Arne Krogstad og Tordis Drivenes.

Det ble en travel tid med stor møteaktivitet. Målet var å stifte historielaget noe senere. For å få nødvendig oppslutning ble det utformet et presentasjonsskrift med bidrag fra Egil Lie, Arnfinn Sagedal, Olai Eikeland, Olav Skisland og Thorvald Hellum. Dette ble distribuert til samtlige husstander i Vennesla. Sammen med de mange presseoppslagene i lokala-

*Bestyrerinnen Åse
Voreland tok saken opp
med formannen i
Vennesla kulturstyre,
Øystein Rostad
Woxeng.*

visen førte dette til at frammøtet var upåklagelig da stiftelsen skulle finne sted. Møtet ble holdt i Vennesla Bibliotek den 13. oktober 1983.

Interimsstyret hadde gjort et grundig forarbeide. Det ble lagt fram forslag til vedtekter for laget. Vedtektene bød forøvrig på endel diskusjon, men med noen forandringer ble de enstemmig vedtatt.

Da forsamlingen gikk til valg, ble interimsstyret enstemmig gjenvalgt. I tillegg ble det foretatt valg på vararepresentanter til styret, samt revisorer og valgkomite. Den nyvalgte formannen takket for tilliten og det ble holdt hilsningstaler bl.a. av formann i Landslaget for Lokalhistorie, Bjørn Slettan. Møtet ble avsluttet med et foredrag av Carsten Hobstock om Jernverkene i Norge. Det ble ved møtets innledning lansert

Øystein Rostad Woxeng sammen med bibliotekar Torvald Hellum la grunnlaget for å danne et historielag i Vennesla. Hellum la ned et betydelig arbeid i den innledende fasen.

Personer som sto sentralt i oppstartingen av historielaget, fra venstre sekretæren i Agder Historielag, Olav Ulltveit Moe, Arnfinn Sagedal og Egil Lie som ble valgt til henholdsvis nestleder og leder i Vennesla Historielag og lederen i Landslaget for lokalhistorie Bjørn Slettan. Bildet er tatt etter det konstituerende møte den 13. oktober 1983.

en skikk som siden er blitt en tradisjon – allsangen ble innført. Denne gangen akkompagnert av Hans Magne Græsvold i følge protokollen.

Med det var Vennesla Historielag en realitet. Laget markerte seg raskt i bygdas kulturelle liv.

Virksomheten

I styremøte den 9. november 1983 ble det lagt opp en aktivitetsplan. Det ble på mange måter et program for det fremtidige lokalhistoriske arbeid. Sterkt forenklet kom dette til å omfatte følgende:

- Kulturvern, bevaring og innsamlingsarbeide.
- Intern og ekstern møtevirksomhet/opplysning.
- Offentlige arrangementer, med mål å bygge opp den lokalhistoriske forståelse i bygdesamfunnet.
- Utgivelser av lokalhistoriske skrifter.
- Samarbeide med private og offentlige institusjoner.

Kulturvern og bevaring

Vigeland Hovedgaard

Helt fra lagets første tid ble spørsmålet om bevaring av verneverdige bygninger satt på sakslisten. I styremøte den 13. desember 1983 ble Vigeland Hovedgaard inngående diskutert, heter det i protokollen. Bevarings- og rehabiliterings-tanken har ved flere anledninger vært oppe til behandling både i styret og i åpne lagsmøter. Det må være riktig å si at all denne aktivitet førte til at det i 1986 ble nedsatt en arbeidsgruppe. Gruppen fikk bl.a. i oppdrag å se nærmere på en eventuell rehabilitering og en bruksplan for gården. Historielaget var representert ved Carl Fredrik Thorsaker og Arne Krogstad. Planen som ble fremlagt hadde en kostnadsramme som satte en midlertidig stopper for det videre arbeid. Prosjektarbeidet førte imidlertid til at «Stiftelsen Vigeland Hovedgaard»

ble opprettet høsten 1989. Historielaget var representert ved Arne Krogstad. Han ble valgt til formann i stiftelsen og har i skrivende stund fortsatt den samme funksjon. Sommeren 1991 var hovedbygningen ferdig restaurert, men driftsbygningen er fortsatt under arbeid.

Eiendommen Bommen

I 1985 ble eiendommen Bommen drøftet i historielaget. Bommen var til salgs og laget ba kommunen sikre seg eiendommen. På lagets initiativ ble det innkalt til en rekke møter, og det ble skissert opp plan over mulig bruk i framtiden. Det ble en noe stormende debatt om saken, men det endte likevel med at kommunen vedtok å kjøpe eiendommen. Det ble foretatt en gjennomgang av bygningen med sikte på å sikre den mot fortsatt forfall. Restaureringsarbeidet tok forholdsvis

Etter lang tids restaurering ble Bommen gjenåpnet i 1992.

lang tid, men 22. august 1992 ble huset åpnet for publikum. Åpningen ble markert med en utstilling med tema: «Fløting, fiske, industri og kraftutbygging». Utstillingen ble stående og har i denne tiden hatt noe i overkant av 1000 besøkende. Ellers er bygningen blitt brukt til møter og kurs. I forbindelse med kulturuka 1993 ble det bygd opp en ny temautstilling: «Jakt, fiske og friluftsliv». Det var et samarbeidsprosjekt mellom Vennesla Jeger og Sportfiskerforening, museumspedagog Odd Arild Nordli og historielaget. Utstillingen hadde mer enn 600 besøkende. Huset egner seg godt til mindre utstillinger, møter og annen virksomhet, men det må være et siktemål å få gjenreist driftsbygningen slik at man får mere tilfredsstillende utstillingslokaler.

Stedsnavninnsamlingen

Bevaringstanken omfattet også de gamle stedsnavnene. I 1986 ble det satt i gang et innsamlingsarbeid med Olaf Ingebretsen som prosjektansvarlig. En rekke av historielagets medlemmer deltok i innsamlingsarbeidet. I tillegg ble det innledet et samarbeid med Vennesla Videregående Skole. Fire av skolens elever påtok seg å samle inn navnene i den øvre delen av bygda. Arbeidet ble sluttført i 1990. Teknisk etat har digitalisert og plassert navnene på det økonomiske kartverket. En eventuell videreføring av prosjektet, i form av en bok eller liknende, er avhengig av til dels betydelige midler.

Dialekten

Vennesladialekten er et annet område som opptar flere og flere. Fart i arbeidet ble det først etter at brødrene Olav og Trygve Jortveit engasjerte seg i arbeidet. I 1992 ble det startet opp en dialektspalte i historielagets årsskrift med brødrene Jortveit som redaktører. Spalten fortsetter i innværende år og skal fortsette i påfølgende årsskrifter. I tillegg er Astrid Jortveit Horn i gang med sin hovedoppgave om Vennesladialekten. Dette er både hyggelig og interessant, og det er ikke med så lite spenning vi ser fram til resultatet.

Møtevirksomheten

Laget har som regel lagt opp til to lagsmøter i året, vår og høst. De tre siste årene har lagskvelden om høsten vært lagt til kulturuka i Vennesla. Dette har vist seg å være svært gunstig. Deltakerantallet har variert mellom 60 og 70. Fra 1986 har laget arrangert en førjulskveld for medlemmene. Helt fra første gang den ble arrangert viste det seg å være en suksess. Siste året var hele 165 medlemmer tilstede på førjulskvelden. En rekke kjente foredragsholdere og kåsører har medvirket i lagskveldene.

Utgivelser

Med unntak av året 1989 har laget fra 1984 regelmessig gitt ut et årsskrift. Det første hadde fire fargers forside, og det er siden blitt et kjennetegn på våre årsskrifter. Sidetallet har variert noe fra år til år, fra 30 i 1984 til 160 sider i 1990. Fra

Førjulskveldene har vært svært populære. Det ser ut til at maten smaker for de fleste. Fra høyre Nils Jan Bakken, Olai Eikeland og Aud Renstrøm Brulid.

året 1985 har samtlige årsskrifter fram til 1990 hatt et gjennomgangstema. Stoffet er hentet fra elva, industrireisingen, det kommunale selvstyret, kvinnes arbeid- og foreningsvirksomhet og okkupasjonstiden. Siden har årsskriftene hatt et mer variert innhold. I tillegg til de ordinære årsskriftene har laget gitt ut samferdselsskriftet «He Tåge Pebe» på 96 sider. Skriftet ble en salgssuksess og er kommet ut i flere opplag.

Det bør her nevnes at historielaget var pådriver for å få utgitt festskriftet ved grunnskolens 250 års jubileum. Det var av den grunn det ikke ble gitt ut noe årsskrift i 1989. I overveiende grad er det lokale skribenter som har bidratt med stoff til skriftene.

Medlemsbladet «Nytt Fra Historielaget» har hatt to utgivelser årlig fra 1985.

Utflukter og vandringer

Helt fra starten har laget arrangert vandringer to ganger årlig i lokalmiljøet – vår og høst. Det vil føre for langt å gå inn på hver enkelt tur. Det må likevel være riktig å nevne turen til Skudebøråsen i 1990 som en av de mest suksessfulle. Turen var lagt opp i samarbeid med Fifol (Folk i form til OL). Omtrent 100 deltakere fullførte turen, og det er avgjort det største antallet som laget har hatt på sine vandringer.

Samarbeide med private og offentlige institusjoner/organisasjoner

Samarbeid og medansvar er et stikkord i lagets holdning gjennom de 10 årene som er gått siden det ble stiftet. Det har ført til at laget har samarbeidet, eller påtatt seg eneansvaret for en rekke utstillingsprosjekter eller arrangementer.

Allerede sommeren 1984 ble den første bygdekvalden på museumsvollen avviklet. Det var i utgangspunktet et samarbeidsprosjekt mellom Museumsstyret og Historielaget. Etter omorganiseringen i Vennesla Kommune, med opprettelse av etatutvalg, overtok Historielaget eneansvaret for arrange-

Det har som regel vært folksomt på museumsvollen under bygdekveldene .Bygdekveldene har vært ganske populære. Bygdefolk har møtt tallrikt opp og hygget seg på museumsvollen.

mentet. Over 400 venndøler var møtt fram for å være med på den første «bygdefesten». Siden er dette arrangementet blitt en årlig tradisjon. Gjennom årene har det variert noe med oppslutningen, men i de senere årene synes fremmøtet å være avtagende. Grunnen til dette kan bl.a. ha sammenheng med den tiltagende konkurranse fra andre bygdelag. Siden laget startet opp med bygdekveldene har tilsvarende arrangementer sett dagens lys i en rekke andre bygder. Alle blir avviklet omtrent samtidig, omkring midtsommer.

I forbindelse med Hunsfos Fabrikker A/S 100 års jubileum i 1986 arrangerte laget en utstilling i Vennesla Samfunnshus. En større billedmontasje viste utviklingen ved fabrikken gjennom 100 år. Videre var laget medansvarlig i en festaften i Samfunnshuset. Årsskriftet for 1986 var for en stor del viet dette.

Nevnes her bør også markeringen av 150 års jubileet for

innføring av det kommunale selvstyret. Laget var bl.a. medansvarlig i en utstilling i «Furuly» på Vikeland samt i en festaften i Samfunnshuset. I tillegg var årsskriftet for 1987 viet jubileet.

Ved grunnskolens 250 års jubileum i 1989 var laget, som nevnt tidligere, medansvarlig i utgivelsen av festskriftet «Grunnskolen i Vennesla». Dessuten var laget sterkt engasjert i markeringen som fant sted i Venneslahallen.

Sluttord

En beretning som skal få plass i vårt årsskrift må nødvendigvis være kort. Likevel håper vi at den vil gi et nogenlunde brukbart bilde av lagets aktivitet gjennom de 10 årene som er gått siden stiftelsen fant sted. Oppslutningen fra bygdefolk har økt jevnt og trutt gjennom årene. Iherdig arbeid fra de som var med og stiftet laget gjorde sitt til at det fikk en god start. Oppfølgingen i de påfølgende år har ført til at laget har markert seg som en kulturinstitusjon i bygda. Laget seiler i medvind. Styret håper at denne trenden vil fortsette i årene som kommer.

For styret
Olaf Ingebretsen

Noen minnerike dager i juni

Nordentreffet 1993

I år var det Vennesla som var vert for Nordentreffet. Fra våre vennskapskommuner – Salo, Odder og Katrineholm kom det gjester for å pleie og utvikle de vennskapelige forbindelser. Historielaget fikk besøk av venner fra alle tre vennskapskommunene og gjensynsgleden var stor da bussene rullet inn ved Venneslahallen. Igjen skulle vi tilbringe noen deilige sommerdager sammen.

Friluftsåret 1993 satte sitt preg på de fleste arrangementene. Derfor hadde Hovedkomiteen lagt opp til alternative turer i vårt nærmiljø. Det var derfor noe for enhver smak. Tur med Setesdalsbanen eller til Nasbøvarden. Bussrundtur i bygda eller vandring langs Otra i makelig tempo, for å nevne noe av det omfattende programmet. Værgudene sto oss bi og vi fikk vise fram bygda vår fra den aller beste siden. Historielaget var ansvarlig for vandringen på den nye strandstien langs elva. Turen gikk fra Venneslahallen til Bommen. Siden forrige gang Vennesla var vertskommune hadde to kulturbygg gjennomgått en omfattende restaurering. Både Bommen og Vigeland Hovedgaard fremsto fullt ferdig restaurert. Vandringen langs Otra endte som nevnt i Bommen, og våre venner og bygdefolk, som ble med oss på turen, ble vist omkring i huset og fikk en kort orientering om husets historie, fløtingen og industrireisningen. Vigeland Hovedgaard var dessverre avlåst slik at det var umulig å få vist fram denne bygningen. Våre venner ble henvist til driftsbygningen på gården. Dette var interessant nok, her hadde Vennesla Kunstforening en omfattende utstilling av engasjerende kunst, så besøket på gården var aldeles ikke bortkastet.

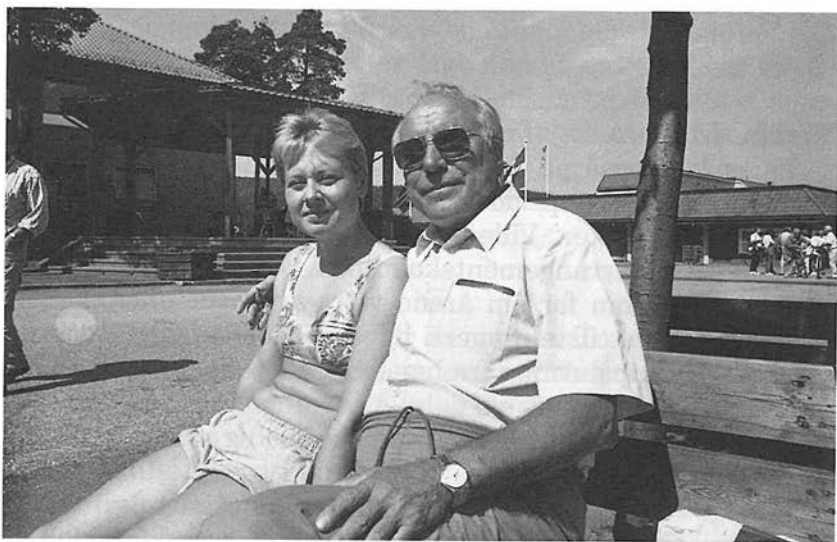
Fredag kveld var Historielaget med gjester invitert til Vennesla Rotaryklubbs tilstelning i «Kong Christians Låve» på

Våre finske
venner hadde
med seg sin
egen
spillemann.
Her drar
Raimo
Tuominen
opp en
feiende vals.

Det ble en liten feststund på museumsvollen før våre venner reiste hjem.
Fra venstre: Karl Gunnar Wiss, Katrineholm, Kåre Olsen, Jakob Jensen og
Inger Tolstup fra Odder og Else Ingebretsen.

Hamre. Med tidligere formann i historielaget, Egil Lie, som toastmaster ble det en hyggekveld av de sjeldne. Nordenkvelden i Øvrebøhallen ble også en opplevelse for oss som var tilstede. Historielagets besøk ble avsluttet på vårt bygdemuseum med hilsninger, gaveoverrekkelser og alt det som hører med. Grytidlig søndag morgen reiste våre finske venner. Siden fulgte de andre etter. Noen minnerike og deilige dager var over for denne gangen.

Litt avslapping ble det også tid til. Osmo Koskinen fra Finnland koser seg i sommersola sammen med en av de andre finske gjestene som besøkte Vennesla.

Årsberetning for Vennesla Historielag for perioden 17.03.92 – 02.03.93

Styret har i denne perioden bestått av:

Olaf Ingebretsen leder

Sylvi Egelandssaa nestleder

Nils Jan Bakken sekretær

Styremedlemmer:

Harry Arntzen

Gunnuf Drivenes

Arne Krogstad

Ole W. Wennerberg

Sigfrid Witzøe

Åse Voreland

Virksomheten

Laget kan også på dette årsmøtet se tilbake på et svært aktivt år. Det er i perioden holdt 6 styremøter der det er behandlet 40 saker. Videre er det holdt en rekke møter i redaksjons- og arrangementskomiteen.

Laget har som før om årene vært arrangør eller medarrangør for flere tilstelninger i bygda. Det har aldri tidligere vært så stor oppslutning fra lagets medlemmer og andre som siste året.

Medlemstallet har hatt en liten økning, og vi har nå ca 250 medlemmer.

Den gode oppslutningen vi har hatt i det siste vil forhåpentlig inspirere laget til fortsatt aktivt virke med forskjellige prosjekter. Det er styrets håp at enda flere av medlemmene vil ta aktivt del i lagets arbeid på de forskjellige felter.

Oppgaver i perioden

Turkartet ble endelig ferdig for salg høsten 1992. Dette er et resultat av et langvarig samarbeid mellom Vindbjarts Orienteringsgruppe, Teknisk etat og Historielaget. Kartet har fått en hederlig omtale, både av turfolk og presse. Fra Historielaget har Ole W. Wennerberg, Arnfinn Sørensen, formannen og sekretæren deltatt i arbeidet. Kartet er til salgs flere steder og koster kr. 40,00.

I samarbeid med Friundervisningen er det holdt to kurs i slektsgransking. Fra Historielaget var det fem deltakere.

I løpet av våren skal laget sette i gang et prosjekt som tar sikte på å samle inn opplysninger om gamle rodelagte rideveier. Ole W. Wennerberg og Olaf Ingebretsen har allerede begynt dette arbeidet på Statsarkivet. Flere medlemmer har sagt seg villig til å delta i prosjektet.

Historielaget sto ansvarlig for en utstilling under åpningen av Bommen den 22. august 1992. Odd Arild Nordli, Sigfrid Witzøe, Jørdis Hodnemyr og Olaf Ingebretsen tok seg av dette. Historielaget kan ta æren for at endel av de gamle eikestokkene, som ble tatt opp fra elvebunnen, ble tatt vare på og plassert ved Bommen. Det er lagt ned et stort arbeid for å finne ut av hva disse var tiltenkt. Dette arbeidet, blant mye mer, var nok en av årsakene til at Olaf Ingebretsen fikk kommunens kulturstipend høsten 1992.

I korte trekk skal det her oppsummeres noen av arrangementene som laget har hatt i perioden:

Årsmøtet

Den 17. mars ble det holdt årsmøte i Trekanten Bistro. Rundt 40 medlemmer var tilstede. Årsmøtesakene ble raskt gjennomført. Valgkomiteens forslag ble vedtatt med akklamasjon. Formannen orienterte om de oppgaver og arrangementer som skulle foregå i første halvår 1992. Arne Krogstad fortalte om planlagte arrangementer på Vigeland Hovedgaard. Etter kaffepausen fikk kveldens kåsør, kulturdirektøren i Kristiansand, Edvard Brøvik ordet. Han hadde satt som tittel på sitt kåseri: «Vennesla og Kristiansand i kulturhistorisk

perspektiv». Han tok utgangspunkt i treet i de to «kommunevåpen», og mente Christian Quart hadde hatt tømmertilgangen i distriktet i tankene da han planla byen på Otrene-set. De to kommunene har i alle år vært mer avhengige av hverandre enn vi tenker på til daglig. Kåseriet ble ledsaget av en mengde lysbilder.

Vårvandring

Den 9. mai var det vårvandring. Også denne gangen ble turen lagt opp sammen med «Fifol prosjektet». Vi får alltid god oppslutning når det stilles opp med «Fifolstempel». Turen gikk til Røyråsløa og Røyråsen nord for Drivenesvannet. Det var rundt 80 som stilte til start. Arnfinn Sørensen og Trygve Jortveit var veivisere og informanter. Første stopp var ved Røyråsløa, som det fremdeles står noen rester av. Den ble antagelig bygd omkring 1740, og ble brukt helt fram til 1940-årene. Videre gikk turen til husmannsplassen Røyråsen, som var den mest betydningsfulle husmannsplassen i Vennesla i sin tid. I Røyråsen var det kaffepause, og det ble her fortalt historier knyttet til plassen. En del av de aller sprekeste tok en avstikker på heia, i retning av Slottet – også en husmannsplass, men under Paulen.

Bygdekvelen på Museumstunet

Den 20. juni var det bygdekveld på Museumstunet. Den ble avviklet i det fineste sommervær, og ble en av de mest vellykkede bygdekveler som vi kan huske. Temaet i år var «Høyberging og slåttetradisjoner». Det hele startet med et festlig opptog der skuespillerne fra bygdespillet «Storfolket under Vigelandsfossen» deltok. En gjeng erfarne slåttekarer og -kvinner hadde fått i oppdrag å vise hvordan en satte opp en høystakk før i tiden. Med gamle treriver gikk «slåttegjengen» i gang med høyet. Først ble det kjemmet, så ble høyet lagt opp rundt en høy påle. Stakken vokste raskt opp til et par meter. Den ble stående på vollen til langt ut på våren. I tillegg fikk vi et glimrende kåseri av Åse Voreland om «Slåttegraut og andre graut-tradisjoner». Den tradisjonelle rømmegrauten var for

anledningen byttet ut med risgraut. Salget gikk strykende. Harry Arntzen ledet det interessante programmet vel i havn.

Høstvandringen

Den 12. september var det høstvandring til Bjønnåsen og Fantehelleren. Ikke alle hadde vært på det kjente landmerket i Vennesla. Utsikten imponerte nok de fleste. Harry Arntzen var kjentmann og fortalte levende om sine opplevelser i Bjønnåsen i guttedagene. Turen ble lagt om Fantehelleren og den gamle veien til Breimyr. Den digre helleren rommet hele følget på nær 40 personer. I dag ligger den noe utenfor allfarvei, men før da ferdseilen gikk på den gamle veien til Breimyr og Erkleiv lå den ganske sentralt til.

Kultur/lagskveld

Den 12. oktober var det kultur og lagskveld i Trekanten Bistro. Arrangementet var en del av Kulturuka 92. Forsker Bjørn Slettan holdt et engasjerende foredrag om den store vekkelsen på Agder i det forrige århundre. I tilknytning til foredraget viste han videoen «O, at jeg kunde min Jesum prise». Videoen inneholdt gamle fotografier, intervjuer og rollespill. At lagets arbeid blir satt pris på, gikk frem av hilsing fra kultursjef Føreland som takket for hva laget gjør for kulturlivet i bygda. Historielaget ble overrakt det ettertraktede «Kulturkruset». Som vanlig var det mye allsang, ledet av Harry Arntzen. Det var hele 70 deltakere tilstede denne kvelden.

Førjulskvelden

Den 8. desember var det førjulskveld i Trekanten Bistro. Sannsynligvis er dette den største tilstelning i lagets historie. Lokalet var fylt til trengsel av 165 feststemte deltakere. Det var dessverre nødvendig å sette strek for påmeldingen også i år. Stemningen var på topp fra første stund, og den ble ikke mindre etter hvert som kvelden skred fram. Det ble en mimrestund av de sjeldne når kåsøren Trygve Jortveit tok for seg julefeiringen i de første etterkrigsårene. I frodige ordelag for-

talte han om juleforberedelsene, slaktinga og brygginga – av tomtebrygg selvfølgelig. Jubelen steg ytterligere når han minnet juletreffestene. «Me tao dei mæ oss alle sammen, frå Kvarstein te Gråvane å Erkleiv» som han sa det. Ellers var det flere innslag som bidro til å sette en spiss på festen. Gunnar Gunvaldsen hadde funnet fram noen festlige dikt for anledningen. Aud Renstøm Bruli stilte med egen sang til laget, skrevet spesielt til festen. Det var intervju med «kunstnerinna» fra Homevassevja i Hægeland, Kirsten Lundegaardsvig. Hun fortalte både om spøkelser i den gamle vokterboligen der hun bor, og om juletradisjoner i hennes hjemland Danmark.

Årsskriftet 1992 forelå ferdig for salg, og ble presentert av Olaf Ingebretsen.

Selysagt var det mye allsang, ledet av brødrene Magne og Harry Arntzen som akkompagnerte på gitar og trekkspill. På menyen sto deilig julemat: Ribbe, pølse og medisterkake. Vi vil her rette en takk til verten Reidar Dahl og hans medarbeidere for at festen ble så vellykket.

Utsendinger, komiteer m.m.

- Redaksjonkomite for årsskriftet 1992 var:
Olaf Ingebretsen, Øystein Rostad Woxeng og
Nils Jan Bakken.
- Sylvi Egelandssaa er medlem av Landslaget for Lokalhistorie der hun er med i «Kvinneutvalget».
Laget vårt ser det som en stor fordel at vi slik er representert i Landslaget.
- Arne Krogstad er lagets representant i «Stiftelsen Vigeland Hovedgaard. Han er også stiftelsens leder.
- Sylvi Egelandssaa er lagets representant i det kommunale Museumsutvalget med Harry Arntzen som vararepresentant.

- Formannen representerer laget i «Bommenutvalget».
- Else og Olaf Ingebretsen var utsendinger til Agder Historielags årsmøte i Kristiansand 7. april.
- Åse Voreland og Lida Olsen representerte laget på Norden-treffet i Odder, Danmark 21. – 24. mai 1992.
- På Agder Historielags høstkurs på Birkeland 7. november deltok: Ole W. Wennerberg, Kåre Lie og Olaf Ingebretsen.
- Arrangementskomite:
Erik Odd Eriksen, Astrid Kristiansen, Gudrun Granly, Henny Olsson, Arnhild og Tore Wroldsen, Bjørn Reinertsen, Helge Nordhagen, Anne Marie Gusland, Jan Jortveit.
Dessuten har styret supplert ved lagets arrangementer.

Utgivelser i 1992

Årsskriftet – det 8. i rekken er på 100 sider. Det var ferdig den 8. desember. Det er trykt i 600 eksemplarer og selges for kr. 60,00. Salget har hittil vært tilfredsstillende.

Det er sendt ut to utgaver av meldingsbladet «Nytt fra Historielaget».

REISEVALUTA

Snakk med oss i +Bank
før du skal ut å reise.

+ BANK
SPAREBANKEN PLUSS

VIGELAND METAL REFINERY A/S

er et raffineringsverk som produserer aluminium med en renhet på 99,99 – 99,999% Al og er markedsført som "Super Purity aluminium". Råstoffet, som benyttes i produksjonen, er vanlig aluminium med renhet 99,5 – 99,7% Al.

Produksjonen er for tiden 6.000 tonn pr. år, og bedriften har ca. 100 ansatte. Hele produksjonen går til eksport.

Den høyere aluminiumen brukes i dag vesentlig i elektroindustrien – og da som bearbeidet til elektrokondensatorer i T.V. og radiomottakere og i telekommunikasjonsanlegg o.s.v. De relativt store kraftmengder som brukes til en slik produksjon blir levert av søsterselskapet, A/S Vigelands Brug, som ved den regulering Otra har pr. 1987, har en årsproduksjon på ca. 190 mill. kwh.

Vennesla trevarefabrikk ^{AS}

Storevoll, 4700 Vennesla
Telefon 38 15 57 22 – Telefax 38 15 80 70

**Vi serverer historielagets
medlemmer ved de større
anledninger**

- men husk også på vårt store utvalg i
retter for hjemmeservering.

Trekanten - 4700 Vennesla - Telefon 38 15 46 66

CENTRUMSTASJONEN

Inneh.: Olav og Toralv Brandsdal
Telefon 38 15 53 19 - 4700 Vennesla

TRYKKSAKER for ethvert behov

Telefon 38 15 51 28
Telefax 38 15 92 99
Fjellveien 6
Postboks 114
4701 Vennesla

A/s GROVANE SAGBRUK

Vennesla Byggsenter
4700 Vennesla – Tlf. 042 *55 733

